

LA INVESTIGACIÓ DE LA COMUNICACIÓ A CATALUNYA: ASSAIG DE PERIODITZACIÓ

Josep Gifreu

Introducció

Hipòtesi primera: la dinàmica del país

¿Quin és l'eix fonamental que permetrà de resseguir i avaluar l'evolució de la recerca sobre comunicació a Catalunya? Aquesta és una primera pregunta inevitable que servirà per orientar aquest assaig de periodització. Equival a plantejar el paper de la recerca en un sector social en funció de la història d'un país. I com tota investigació social, la desenvolupada en el camp de la comunicació pot ser estudiada primordialment des del punt de vista del marc social que l'origina i condiona, i des de l'interès social que serveix. Aquest punt de vista preferent implica situar històricament i en el marc concret d'un país les diverses etapes i els resultats de la recerca comunicativa. Implica assumir d'entrada una opció metodològica particular: la que vincula l'anàlisi de la producció de recerca a les condicions socials, culturals i polítiques del conjunt observat per l'estudiós. O sia, contestar la pregunta inicial significa assumir una òptica d'anàlisi caracteritzada per, almenys, tres factors, a saber: que la investigació de la comunicació social forma part, en efecte, del camp de la ciència social; que el marc de la producció de recerca és únicament el de Catalunya (cosa que no significa que només Catalunya sigui l'objecte de l'interès investigador); i que la visió dominant aquí és predominantment diacrònica, històrica.

En altres paraules, proposem estudiar d'entrada l'evolució de la recerca en comunicació a Catalunya en estreta dependència de la història sociopolítica de Catalunya sobretot al llarg dels últims decennis. Més encara, proposem com a hipòtesi central, que vol respondre a la qüestió inicial i vertebrar els diferents passos d'aquest itinerari, la comprensió de l'evolució de la recerca comunicativa a Catalunya com un *esforç progressiu d'aproximació al paper dels mass media en la reconstrucció cultural, social i política del país*. No pretenem defensar amb això

una visió ni lineal ni sempre positiva d'aquesta evolució. El mateix establiment del sistema de comunicació de masses a Catalunya al llarg del segle XX presenta grans vicissituds, conflictes i ruptures, només explicables per la difícil, densa i conflictiva història del país. Igualment, la investigació de la comunicació —que arreu s'origina com a conseqüència de l'interès per la comunicació i la cultura de masses— ha de presentar a Catalunya uns trets similars.

Sembla especialment fecunda una hipòtesi de treball en el sentit de vincular investigació comunicativa i reconstrucció cultural i nacional de Catalunya. Intentarem oferir al llarg d'aquest assaig proves abundants en aquesta direcció.

En efecte, des de la Renaixença de mitjan segle XIX fins a l'actual procés de reconstrucció nacional, passant per les importants etapes de la constitució del catalanisme polític, o l'establiment de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1925) i l'hegemonia del Noucentisme, o l'adveniment de la Generalitat republicana l'any 1931, o la llarga resistència clandestina al franquisme, la motivació més acusada de la presència/absència de reflexió i d'investigació sobre la comunicació social —tant dels professionals, com dels polítics o dels acadèmics— ha estat com entendre i utilitzar la mediació dels nous mitjans amb vista als objectius globals de reconstrucció del país.

En aquest sentit, resulta una constatació històrica indiscutible l'estreta vinculació a Catalunya entre aparició del periodisme modern i constitució del catalanisme com a moviment organitzat i com a filosofia política. Aquesta constatació era explicitada ja obertament, per exemple, el 1933, pel polític i periodista Duran i Ventosa en la seva dissertació sobre «L'aportació dels periodistes a la Renaixença Catalana»¹. La fundació de premsa periòdica en català al llarg del segle XIX responia sovint a la necessitat d'impulsar i organitzar el moviment recatalanitzador de la societat catalana. En són casos paradigmàtics la fundació del primer diari en català per Valentí Almirall (*Diari català*, 1879) o la del diari més important en la història del periodisme català i en català (*La Veu de Catalunya*, 1899), dirigit per Enric Prat de la Riba, principal organitzador del catalanisme polític de principi de segle i després primer president de la Mancomunitat de Catalunya². La relació entre modernització de la societat i la cultura catalanes sota una òptica nacionalista i la nova funció del periodisme fou destacada pel Modernisme per mitjà sobretot de la

¹ Lluís DURAN I VENTOSA, «L'aportació dels periodistes a la Renaixença catalana», dins *Annals del Periodisme Català* 1-1, 1933, pp. 11-33. El 1933, l'Associació de Periodistes de Catalunya s'adherí a la celebració del Centenari de l'Oda a la Pàtria, del poeta Aribau, que simbolitza l'inici de la Renaixença, i organitzà una sèrie de conferències sobre la commemoració, després publicades a la revista esmentada.

² Importants referències sobre les estretes vinculacions entre catalanisme i periodisme català a la darrerïa del segle XIX i començament del XX, poden trobar-se especialment a les obres següents: ALMIRALL, 1984; CACHO VIU, 1984; CADENA, 1969; FIGUERAS, 1981; ROVIRA i VIRGILI, 1966; SOLÀ, 1967 i 1970; i VALENTI i Fiol, 1975.

revista *L'Avenç* (1881)³. Aquesta línia d'interdependència encara s'accentuaria més amb el Noucentisme i la formació del catalanisme polític, cosa que es pot comprovar en la vida i l'activitat d'importants polítics i periodistes del primer quart de segle, com Prat de la Riba, Eugeni d'Ors, Rovira i Virgili o Lluís Companys. Així, és interessant de constatar com, en el govern del president Companys, l'any 1934, d'entre els seus set membres, cinc eren periodistes; i a l'Ajuntament de Barcelona aquell mateix any, una quarta part dels seus regidors també eren periodistes⁴. Fins i tot sembla que l'experiència desenvolupada pel periodisme català durant aquesta important etapa que va des de l'aparició del *Diari català* a la derrota del catalanisme i de la Generalitat per les tropes franquistes el 1939 podria confirmar una de les hipòtesis històriques sobre l'aparició dels nacionalismes a Europa. És la que recull, per exemple, Anthony D. Smith, i que estableix una íntima correlació entre periodisme local i nacionalisme⁵; i més en general, és la correlació que deriva de la consideració del periodisme modern com a funció nova i essencial que s'atribueix a la *intelligentsia* en l'aparició i la potenciació dels moviments nacionalistes⁶.

Així, doncs, la dimensió política de la reflexió i de la investigació a Catalunya,

³ Resulta especialment interessant de remarcar com en general el Modernisme significà un ampli esforç i generà un important programa de modernització de la cultura i la societat catalanes de fi de segle, en bona part utilitzant com a vehicle nou el periodisme (veg. especialment: CACHO, 1984; PLA i ARXÉ, 1975; i VALENTÍ i Fiol, 1973). Una mostra de la sensibilitat de l'època sobre aquesta temàtica pot ser un article del poeta i periodista Joan Maragall, que el 1897 escrivia, sota el títol significatiu de «La independència de Catalunya», coses com aquestes: «El pensament espanyol és mort. No vull dir que no hi hagin espanyols que pensin, sinó que el centre intel·lectual d'Espanya ja no té cap significació ni eficàcia actual dintre del moviment general d'idees del món civilitzat». I més endavant Maragall aconsella així: «Que cadascú faci un acte de voluntat dient: "No llegiré cap periòdic de Madrid ni cap periòdic que inspire el seu criteri en lo de Madrid"». I acaba amb aquestes paraules: «Pensem que el dia que Catalunya s'hagués deslliurat del teatre i de la premsa de Madrid (i de la d'aquí que encara es fa a la madrilena), la nostra independència intel·lectual estaria molt avançada; i que el dia que la nostra independència intel·lectual siga completa, lo demás serà lo de menos, i Catalunya formarà part d'Europa» (Joan MARAGALL, *Obras Completas* I, 1960, pp. 739-41).

⁴ Els membres del govern del President Companys del 1934 que procedien del periodisme, eren, de set, els cinc següents: el mateix president Companys (fundador i director de *La Humanitat*, entre altres); Joan Lluhí i Vallescà, conseller de Justícia (redactor de *El Poble Català* i de *L'Opinió*); Ventura Gassol, conseller de Cultura (redactor de *La Veu de Catalunya*); Martí Esteve, conseller d'Hisenda (redactor de *La Veu de Catalunya* i de *La Publicitat*); i Joan Comorera, conseller d'Agricultura i Economia (redactor de *La Lucha* i de *La justicia social*).

⁵ Anthony D. SMITH, *Las teorías del nacionalismo*, Barcelona, Península, 1976, p. 61.

⁶ El paper dels intel·lectuals en relació amb els moviments nacionalistes ha estat àmpliament tractat per diversos estudiosos del camp, tant des de la sociologia, com de la ciència política o l'antropologia (veg. singularment, per a un estat de la qüestió: Smith, ob. cit.; José R. RECALDE *La construcción de las naciones*, Madrid, Siglo XXI, 1982; Joan F. MIRA, *Crítica de la nació pura*, València, Tres i Quatre, 1984).

primer sobre el rol central del periodisme, i després dels nous *mass media* fins a arribar avui a les anomenades noves tecnologies de la comunicació, ha estat si més no implícita al llarg de la seva evolució, quan no declarada obertament. En el camp del periodisme, per exemple, la polèmica històrica més important entorn de la funció del periodisme a Catalunya s'ha expressat en la contraposició de l'anomenada «doctrina Prat de la Riba» i la «doctrina Gaziol»; mentre —com veurem més endavant— la primera sostenia que la premsa només podia contribuir al catalanisme si era escrita en català, la segona defensava que també en castellà hom podia exercir el catalanisme; però el que interessa destacar aquí és que ambdues posicions teòrico-polítiques giren entorn d'un únic problema considerat fonamental, i és el paper de la premsa en el redreçament cultural i polític de Catalunya⁷.

Molts anys després, per posar un exemple més recent, la primera revista especialitzada a Catalunya en la investigació de la comunicació, *Anàlisi. Quaderns de comunicació i cultura*, oferia en el seu primer número (juny, 1980) una declaració de principis, en el sentit de dedicar «el seu esforç principal a la problemàtica cultural i comunicativa dels Països Catalans, amb èmfasi especial en la problemàtica comunicativa de Catalunya i en els problemes derivats de l'aplicació de l'Estatut d'Autonomia del 1979»⁸.

Hipòtesi segona: la dinàmica «interna»

Com qualsevol sector de les ciències socials, la investigació de la comunicació té una història particular. És la història derivada en bona part d'una dinàmica interna que, sense voler menystenir les seves connexions amb el medi sociopolític exterior, marca el seu desenvolupament en un període determinat i explica les peculiaritats de la tradició investigadora de cada lloc. Sobretot en els últims vint-i-cinc anys, que és el període de constitució de la recerca específica en comunicació de la Catalunya contemporània, sembla possible de resseguir una dinàmica més o menys progressiva vers la formació i consolidació posterior d'una escola catalana d'investigació de la comunicació. Aquesta segona hipòtesi resulta igual de decisiva que la primera. És a dir, difícilment seria explicable l'atenció científica que de forma gradual s'ha anat prestant als nous fenòmens, problemes i reptes de la informació, la comunicació i la cultura de masses en relació amb la reconstrucció cultural i nacional, si no s'hagués disposat també progressivament dels coneixements teòrics i metodològics que les ciències de la comunicació estaven aportant.

⁷ Veg. especialment GAZIOL, 1961, i CASASÚS, 1987.

⁸ *Anàlisi. Quaderns de comunicació i cultura* 1, (Bellaterra, Barcelona, juny 1980), «Justificació», p. 3.

En aquest sentit, el gran problema que hagué d'afrontar aquí la intel·lectualitat de Catalunya no difereix substancialment del que s'experimentà en molts altres dominis de les ciències socials. Ens referim a la profunda devastació causada per la victòria franquista en les capes intel·lectuals —inclosos universitaris i periodistes— més vigoroses de la Catalunya dels anys trenta. Els estralls causats per la derrota militar i la corresponent depuració de les élites intel·lectuals després de l'extinció física de les élites polítiques i sindicals; la implacable persecució posterior, no sols de tota possible expressió del catalanisme polític o cultural, sinó de la mateixa llengua catalana; i, per tant, la destrucció del mateix ecosistema de comunicació de masses català construït els anys trenta i la substitució per un nou sistema de comunicació espanyol, de caràcter autoritari i centralista i vehiculat exclusivament en castellà⁹; tot això comportà una fractura absoluta amb el procés de redreçament anterior i, per tant, la impossibilitat, des de Catalunya, de progressar en la dinàmica interna anterior a la guerra, que se situava propera als corrents europeus d'avantguarda. Calgué deixar transcórrer una generació per tornar a començar gairebé des de zero.

Però aquells anys no passaren endebades. Ben al contrari. Justament eren anys, els quaranta i els cinquanta, de grans aportacions internacionals a la delimitació del camp propi de la investigació comunicativa. Tant als Estats Units d'Amèrica com a Europa, si bé amb interessos científics i metodologies notablement diferents, es posaven les bases de l'actual tradició de la *communication research*. A Catalunya, ningú no era sensible al nou camp d'interès. Hi primaven els interessos prioritaris de resistència antifranquista a uns nivells molt elementals. Posteriorment, a partir dels anys seixanta, també a Catalunya s'introduiria gradualment una dinàmica interna pròpia, derivada —sobretot en una primera etapa— de la importació i la substitució successiva de diversos models dominants del procés comunicatiu. Seria d'aplicació al nostre país el que diu, per exemple, Mauro Wolf de l'evolució general de la *communication research*: la mateixa aparició dels principals problemes plantejats per la investigació pot explicar-se «no sols respecte de les determinacions del context històric-econòmic i polític, o al predomini d'un paradigma sociològic concret, sinó també respecte del grau d'elaboració dels models sobre els processos comunicatius»¹⁰. Aquesta sintonització de la investigació catalana en comunicació, especialment al llarg dels últims anys setanta i primers vuitanta, amb els principals corrents internacionals, fou sens dubte l'activitat fonamental que hom desenvolupà llavors. Gràcies a aquest esforç, la consolidació de la recerca comunicativa a Catalunya permeté de plantejar també aquí alguns dels

⁹ Per als aspectes relacionats amb la persecució de la llengua i la cultura catalanes pel règim de Franco, són de consulta obligada les obres següents: BENET, 1978; GUARDIOLA, 1980; i FERRER i GIRONÉS, 1985.

¹⁰ MAURO WOLF, *La investigación de la comunicación de masas. Crítica y perspectivas*, Barcelona-Buenos Aires, Paidós, 1987, p. 124.

més pertinents dilemes teòrics, epistemològics i metodològics, que el procés de constitució del nou camp en la ciència social induïa. Així, no podien deixar de plantejar-se qüestions com la col·locació de la teoria de la comunicació dins el marc de les ciències socials o com la definició de l'objecte científic de la comunicació de masses, o com l'opció per la «major» pertinença —si sociològic o semiòtic— del paradigma comunicatiu¹¹.

Acotacions metodològiques

Aquest assaig es proposa oferir als estudiosos de la comunicació una primera aproximació de caràcter descriptiu i diacrònic a la reflexió i la recerca en matèria de comunicació a Catalunya. Aquest plantejament presenta alguns inconvenients que aquí no podem deixar d'assenyalar.

En primer lloc, es tracta efectivament d'una primera panoràmica. El fet que es comenci a suscitar l'interès per un primer balanç de la recerca comunicativa a Catalunya significa, entre altres coses, que ja podem intentar de fer-ne un balanç. És a dir, sembla que ja disposem d'un volum de producció investigadora suficient per poder elaborar, almenys d'entrada, un inventari consistent d'estudis, d'obres, d'aportacions metodològiques, històriques i teòriques, d'institucions i de dedicacions personals; i un inventari que presumiblement val la pena de reunir, catalogar i situar degudament per la seva vàlua intrínseca. L'interès d'aquesta aproximació comporta el risc evident dels primers inventaris, sobretot quan no es pretén una catalogació exhaustiva de materials, com és el cas aquí. El volum ja considerable d'aportacions relatives a la recerca comunicativa a Catalunya, junt amb l'escassetat d'estudis parcials sobre la matèria, obliguen a prendre precaucions i a reconèixer d'antuvi les inevitables llacunes d'aquest assaig, i també el caire provisorio de la proposta de periodització que aquí proposem.

En segon lloc, les pretensions d'aquesta presentació no poden aspirar, en general, a ser més que descriptives. I descriptives a partir del seguiment diacrònic de la recerca a Catalunya. La sistematització per etapes dels diversos materials i de les diferents actuacions en aquest sector de la recerca ofereix l'oportunitat, sobretot, de poder obtenir una visió panoràmica del paper de la investigació comunicativa en relació amb l'evolució socio-cultural i política del país. Per contra, deixa de banda plantejaments d'anàlisi més puntuals o més teòrics, que serien imprescindibles per fonamentar una avaluació general de la recerca comunicativa a Catalunya.

D'altra banda, cal dir que en molts casos es fa difícil —sobretot en les etapes inicials— saber exactament on és la frontera entre obres i aportacions pròpiament

¹¹ Una de les referències més suggestives sobre aquesta polèmica fou l'article de P. FABBRI, «La comunicazione di massa in Italia: sguardo semiotico e mallochio della sociologia» *versus* 5, 1973; altres autors italians, com Eco, Rositi o el citat Wolf, han tractat àmpliament aquesta temàtica.

de recerca i de recerca en comunicació. L'ambigüitat sobre quins materials formen part de l'objecte d'interès científic en una primera etapa de formació del camp científic propi sembla fàcilment explicable. És el mateix problema que s'ha hagut d'afrontar en altres camps més consolidats de les ciències socials. Aquí ens hem mogut en aquest punt per dos criteris principals: en les etapes de formació, hem procurat de reunir el màxim de referències sobre materials pròxims als camp de la comunicació; en les darreres etapes, hem restringit més els materials d'observació, i hem deixat de banda, per exemple, gairebé totes les obres dedicades preferentment a la formació de professionals en els diversos sectors; tanmateix, una qüestió que no hem pogut salvar ha estat la separació entre «investigació» i «divulgació»: aquí els límits són difícils de precisar, especialment perquè des de l'òptica diacrònica moltes aportacions podien complir funcions d'investigació —per exemple, la introducció d'uns corrents teòrics en un moment donat—, per bé que «objectivament» fossin obres de divulgació. També hem d'esmentar aquí els principals criteris seguits en la selecció dels autors. El primer criteri ha estat l'obra publicada, principalment per mitjà del llibre; també s'ha tingut en compte la producció d'articles en alguns casos, especialment si feien conèixer algun autor sense cap altra publicació o bé si feien aportacions de rellevància. Per als últims anys de la periodització, s'han recollit igualment les investigacions que han desembocat en tesis doctorals.

Finalment, no podem tancar aquesta introducció sense unes paraules d'agraïment i de reconeixement a tota una colla de persones que ens han ajudat de múltiples maneres a recuperar la memòria col·lectiva en aquesta incursió cap a les arrels mateixes de la investigació comunicativa a Catalunya. Alguns col·legues, amb una obra publicada ja notable, seran, com correspon, citats com a fonts imprescindibles de referència. Aquí volem fer constar explícitament les valuoses observacions sobre això proporcionades per companys i companyes del Departament de Periodisme de la Universitat Autònoma de Barcelona, com Josep M. Casasús, Llorenç Gomis, Amparo Moreno, Marcial Murciano, Enric Marín; i molt singularment, pels professors Romà Gubern, Jordi Berrio, Miquel de Moragas i Enric Saperas, que tingueren l'amabilitat de llegir i discutir l'original d'aquest assaig. L'agraïment s'estén també a les persones responsables del servei de la biblioteca de la Facultat de Ciències de la Informació de la UAB i de la biblioteca del Col·legi de Periodistes de Catalunya, que ens han facilitat bona part de la identificació de les dades de base d'aquesta recerca.

Primera: els pioners (fins al 1939)

Només amb unes certes precaucions es pot parlar de recerca sobre comunicació a Catalunya durant els primers quaranta anys d'aquest segle. Les precaucions vénen imposades no tant per la situació particular de Catalunya, sinó per les condicions generals a Occident de formació del nou camp científic entorn dels fenòmens de la comunicació i la cultura de masses.

Ara bé, quan la guerra civil espanyola (1936-1939) acabà a Catalunya amb l'esclafament de la democràcia, l'autonomia i el procés de normalització lingüística i cultural que havia conduït el catalanisme polític des de començaments de segle, ja s'havien emprès, des de sectors i nivells diversos, notables aportacions embrionàries d'una futura ciència de la comunicació. Com en altres indrets d'Europa, a Catalunya fou també el periodisme l'activitat que, d'una part, suscità un primer interès teòric pel camp, i de l'altra, generà la primitiva reflexió des dels mateixos sectors professionals.

En efecte, són els mateixos periodistes que es mostren en un primer moment interessats a transcendir la simple pràctica professional i a introduir en el debat social reflexions pròpies sobre les funcions i les pràctiques del periodisme. Malgrat que els estudis històrics sobre aquesta qüestió són escassos i poc sistemàtics, disposem ja d'algunes aproximacions que ens permeten de comprovar com les primeres referències de periodística catalana són obres de periodistes. Les referències més antigues que ha identificat el professor Josep M. Casasús, especialista en la matèria, són les de Teodor BARÓ SUREDA («El Periodisme», 1902, discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona), Modesto SÁNCHEZ ORTIZ («El Periodismo», 1903, pròleg a un llibre titulat *El país, la política, la premsa*) i Rafael MAINAR (*El arte del periodista*, 1906); els tres autors foren periodistes: el primer arribaria a dirigir *Diario de Barcelona*, el segon fou director de *La Vanguardia* i el tercer, entre altres coses, director del diari *El liberal*¹². Aquestes tres obres, si bé desiguals quant al tractament i a l'orientació ideològica, representen tres esforços significatius d'organitzar una primera sistematització pluridisciplinària dels coneixements llavors existents sobre l'ofici de periodista. Un plantejament similar va recollir anys després una obra de Josep MORATÓ I GRAU (*Com és fet un diari*, 1918).

La reflexió sobre el periodisme com a professió cada cop més «separada»

¹² Les dades relatives a l'obra de Mainar procedeixen de J. M. CASASÚS, *El pensament periodístic a Catalunya* (Barcelona, 1987), pp. 152 ss., i les referents als altres dos primers, Baró Sureda i Sánchez Ortiz, d'un article inèdit del mateix autor, que és de fet un dels pocs especialistes en la recerca històrica sobre la periodística catalana.

comença, segons sembla, a la primeria del segle amb obres com l'esmentada de Rafael Mainar; en aquesta línia es poden trobar interessants apunts dispersos en Eugeni d'Ors, el qual, també el 1906, escrivia sobre l'ofici de periodista com el que escoltava «les palpitations del temps», tot afegint-hi significativament: «L'observació d'aquestes palpitations és moderna; la seva observació conscient i metòdica, moderníssima... I se seguirà per aquest camí. Demà, aquestes observacions, a força de ser conscients i metòdiques, arribaran a sistematitzar-se, a fer-se Ciència. Una ciència natural, com la «fisiologia del moment històric»¹³. De tota manera, la concepció predominant anteriorment era més la pròpia d'un periodisme ideològic o polític, que s'imposà després de la Renaixença i perdurà al llarg del segle XIX, i que donà els primers grans periodistes catalans, molts d'ells dedicats indistintament a la política i al periodisme, com passava també a Espanya. Valentí Almirall, des del Modernisme, i Enric Prat de la Riba, des del Noucentisme, podrien simbolitzar el model de periodisme subordinat a l'interès polític —«polític» en el sentit de reconstruir el país, i no simplement en un sentit partidista—. Prat de la Riba, per exemple, era explícit sobre aquest punt; escrivia el 1906, recordant els esforços del seu grup nacionalista per emparar-se d'un diari: «Un any després varem poder disposar d'un diari. *La Renaixensa* tenia una vida molt pobre; nosaltres, plens de delit de fer, sentíem que no podien obrir-se pas les nostres reivindicacions sense una premsa forta i llegida (...) Les nostres campanyes varen ésser d'un esperit intensament nacionalista; defugíem encara d'usar obertament la nomenclatura pròpia, però anàvem destruint les preocupacions, els prejudicis, i, amb calculat oportunisme, insinuàvem en solts i articles les nostres doctrines»¹⁴; posteriorment als dies referits, el paper de Prat de la Riba en la fundació i la direcció de *La Veu de Catalunya*, el diari català i en català més important del periodisme català, seria decisiu¹⁵. Però, a més, l'anomenada «doctrina Prat de la Riba» sobre la funció política de la premsa al servei de la causa de reconstrucció nacional seria secundada per importants periodistes de tarannà tan diferent com Joan Maragall, Eugeni d'Ors, Rovira i Virgili, Gaziol o Claudi Ametlla, i fins i tot, Pla i Xammar, considerats els primers periodistes «moderns» en el sentit d'incorporar una visió no ideologitzada del periodisme, que consideraven aquella doctrina com la més adequada a la situació de Catalunya¹⁶.

Un altre motiu d'interès per a la premsa provingué dels historiadors. La

¹³ Eugeni d'ORS, *Glossari*, Barcelona, Edicions 62-La Caixa (MOLC), 1982, p. 19.

¹⁴ Enric PRAT DE LA RIBA, *La nacionalitat catalana* (1906), Barcelona, Edicions 62-La Caixa (MOLC), 1987, p. 57.

¹⁵ Així ho reconeixien periodistes il·lustres com Josep PLA, a *Homenots. Primera sèrie*, Barcelona, Destino, 1969, o Eugeni XAMMAR, a *Seixanta anys d'anar pel món*, Barcelona, Pònic, 1974.

¹⁶ Veg. la sèrie de tres articles a *La Veu de Catalunya* dels dies 2, 3 i 5 de febrer de 1924, agrupats sota el títol únic de «Periodisme? ...permetin» (citats a CASASÚS, 1987, pp. 138 ss). Comenta sobre això Casasús: en aquests articles, Pla i Xammar «apunten devers diversos conceptes teòrics sobre periodisme contemporani derivats precisament de les relacions entre polí-

importància del moviment periodístic a Catalunya fou matèria d'atenció ben aviat per part d'estudiosos. Ja al segle XIX s'havien iniciat anàlisis històriques de la premsa. El primer historiador del periodisme català fou Josep Pella i Forgas¹⁷. De tota manera, com recordava el mateix Pella i Forgas el 1879, aquells estudis s'havien fet amb una gran «falta de síntesi»¹⁸. Aquesta tradició continuà i s'afermà els primers decennis d'aquest segle, amb la realització de moltes monografies locals¹⁹ i de reculls crític-bibliogràfics com el de Surribas Riera de 1916²⁰. Foren expressió i alhora motivació d'aquest interès les diverses exposicions de premsa que es promogueren a Catalunya aquells anys amb motiu de celebracions importants, com el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana (Barcelona, 1906) o, molt més tard, el VI Congrés de la Premsa Catalano-Balear (Sabadell, 1928) o l'Exposició de Premsa Comarcal (Barcelona, 1930); fou sobre la base d'aquesta última exposició que l'Ajuntament de Barcelona edità, sota l'autoria del seu director, Lluís Bertran i Pijoan, el resum titulat *Premsa de Catalunya*²¹; aquesta obra pretenia ser com un inventari general de tota la premsa editada fins aleshores a Catalunya, exclosa la de Barcelona, i de fet significà el reconeixement més important a la gran labor de la premsa local i comarcal en el procés de normalització lingüística i cultural.

Aquesta línia d'interès per la història de la premsa culminà els anys trenta amb l'obra dels dos estudiosos més importants d'aquesta etapa, obra que publicaren entre 1931 i 1937 i que fou la base de la magna recopilació realitzada trenta anys després, com veurem, per Joan Torrent i Rafael Tasis. Aquells dos autors foren Joan Givanel i Mas i Josep M. Miquel i Vergés. Givanel havia publicat ja el 1920 un extens catàleg titulat *Publicacions periòdiques barceloneses escrites en llengua catalana des de 1879 a 1918*²²; però fou el 1931 quan publicà el primer volum de la seva *Bibliografia catalana. Premsa*, editat per la Institució Patxot, continuada en un

tica i periodisme. En primer lloc, cal advertir que la seva defensa del periodisme practicat per Verdaguer i Callís, Prat, Cambó i Duran es basa en el principi que exerciren la professió i impulsaren els periòdics catalans com a suports o instruments de la seva alta política de redreçament nacional (...). En segon lloc, es pot comprovar que aquesta relació periodisme/política, Pla i Xammar la consideraven com un signe de progrés i de modernitat enfront de la situació heretada de Mafí i d'Ors, i de la pràctica dominant en l'exercici de la professió durant aquelles primeres dècades del segle a Catalunya» (p. 141).

¹⁷ Així ho defensa Jaume GUILLAMET en el seu article «Josep Pella i Forgas, primer historiador del periodisme català», a *L'Avenc* 68, febrer de 1984.

¹⁸ Citat per Lluís BERTRAN i PIJOAN, 1931, p. XI; segons aquesta font, Pella es queixava de «el poc cas que s'ha fet de l'estudi del nostre periodisme».

¹⁹ BERTRAN i PIJOAN lloc cit., esmenta en aquest sentit diverses aportacions que van des del 1904 al 1929 i que comprenen4 recopilacions de particulars, d'algunes publicacions o d'exposicions (p. XII).

²⁰ J. SURRIBAS i RIERA, *Els nostres periòdics. Notes crítico-bibliogràfiques de periòdics publicats en llengua catalana*, Barcelona, 1916.

²¹ Lluís BERTRAN i PIJOAN, *Premsa de Catalunya*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1931.

²² J. GIVANEL i MAS, «Publicacions periòdiques barceloneses escrites en llengua catalana des de 1879 a 1918», a *Bulleti de la Biblioteca de Catalunya*, any V, Barcelona, 1920, pp. 83-102.

segon volum publicat el 1937; a més, el 1933 havia publicat *Materials per a la bibliografia de la premsa barcelonesa (1881-1890)*²³. Per la seva banda, Miquel i Vergés es dedicà a l'estudi específic de la premsa del segle XIX, que publicà el 1937 en dos volums sota el títol de *La premsa catalana del vuit-cents*²⁴. Era llavors temps de guerra a Espanya, i des de Catalunya el recordatori de la història de la premsa pròpia s'utilitzà també com a eina de propaganda, com fou el llibre en francès de Joan Torrent titulat *La presse catalane depuis 1641 jusqu'à 1937*²⁵.

També durant els anys trenta cal situar un altre fet molt relacionat amb l'esforç de reflexió i d'indagació sobre la premsa i el periodisme: fou l'aparició, el 1933, de la revista *Annals del Periodisme Català*, publicada per l'Associació de Periodistes de Barcelona, i testimoni també de la contribució en aquest sentit de l'associacionisme professional dels periodistes al llarg del segle²⁶.

D'altra banda, alguns altres mitjans començaven a ser objecte d'atenció a la Catalunya dels anys trenta. Entre aquests, el cinema en primer lloc. El fenomen cinematogràfic merescué precoçment sengles reflexions per part de G. DÍAZ PLAIA (*Una cultura del cinema*, 1930) i després per J. FERRATER MORA (*Cóctel de verdad*, 1935)²⁷. Altres estudiosos s'interessaren per la pròpia i ja fecunda història del cinema a Catalunya, com J. Esteve, o pel cinema estranger, i en especial del cinema rus, com J. Palau, o dels problemes d'actualitat, com M. SANTOS²⁸. Aquells anys, a més, la prestigiosa revista *Mirador* introduí en les seves pàgines la crítica cinematogràfica, en la qual sobresortiren crítics com J. Palau o S. Guasch²⁹. I encara caldria citar una revista especialitzada, *Nuestro Cinema*, revista militant

²³ GIVANEL i MAS, *Bibliografia catalana. Premsa*, Barcelona, Institució Patxot, vol. I, 1931, i vol. II, 1937; *Materials per a la bibliografia de la premsa barcelonesa (1881-1890)*, Barcelona, Publicacions de la Revista, 1933.

²⁴ J. MIQUEL i VERGES, *La premsa catalana del vuit-cents*, Barcelona, Barcino, 1937, 2 vols. (vol. 1, 1801-1874; vol. 2, 1875-1885).

²⁵ Joan TORRENT et al., *La presse catalane depuis 1641 jusqu'à 1937*, Barcelona, Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya, 1937.

²⁶ Recentment, *Annals del Periodisme català* fou novament editada per l'Associació de la Premsa de Barcelona (Col·legi de Periodistes de Catalunya a partir de 1986). Justament en el seu número 0 d'aquesta segona etapa, el periodista i historiador de la premsa Josep M. Cadena hi publica una aproximació a la història de l'associacionisme professional dels periodistes («Les associacions de periodistes a Barcelona», *Annals del Periodisme català* 0, abril-juny 1984, pp. 7-18).

²⁷ G. DÍAZ-PLAIA, *Una cultura del cinema*, Barcelona, La Revista, 1930; i J. FERRATER MORA, *Cóctel de verdad*, Barcelona, 1935. El primer text ha estat considerat per Romà Gubern com «un dels millors sobre teoria del cine en la preguerra espanyola» (GUBERN, 1977, p. 32).

²⁸ Veg. respectivament: J. ESTEVE, «La prehistoria del cinema. Los comienzos del cine en Barcelona», *Nuevo Mundo*, número especial sobre cinema, novembre 1933; J. PALAU, *El cinema soviètic*, Barcelona, Catalònia, 1932; i *El cine bajo la svástica*, Barcelona, Tierra y Libertad, 1937.

²⁹ La revista *Mirador*, subtitulada «Semanari de literatura, art i política», va ser fundada a Barcelona per Amadeu Hurtado el 1929 i es publicà de forma regular fins a la guerra; va acollir dins les seves pàgines col·laboracions de les plomes més prestigioses de la Catalunya d'aquells anys.

comunista dirigida pel valencià Joan Piqueras que introduí a Catalunya i a Espanya les teories soviètiques sobre el cinema³⁰.

També l'aparició de la radiodifusió, àmbit en què Barcelona fou pionera dins el conjunt de l'Estat espanyol, motivà una primera obra de R. Pérez Vilar titulada *El triomf de la ràdio a Catalunya*, publicada el 1930. De l'interès que la implantació de la ràdio suscità a Catalunya en són mostra, per exemple, el 1931 l'aparició d'una important revista especialitzada en aquest mitjà, *Catalunya Ràdio*, òrgan de l'Associació Nacional de Radiodifusió, creada a Catalunya el 1924; i la celebració el mateix any de la Primera Exposició Nacional de Ràdio a Barcelona³¹. En el camp de la publicitat, cal esmentar la celebració a Barcelona el 1935 del V Congrés Internacional de Publicitat³².

Finalment, no podem deixar de mencionar una iniciativa política de la Generalitat de Catalunya que, si més no, expressa el nivell de sensibilització i d'interès pels fenòmens, llavors tan importants a tota Europa, de la propaganda política. En efecte, iniciada ja la guerra espanyola, per un decret del 5 d'octubre de 1936 la Generalitat creà un Comissariat de Propaganda, el primer d'aquesta mena a l'Europa Occidental; el Comissariat desenvolupà durant tota la guerra una gran labor propagandista de Catalunya i a favor de la lluita antifeixista, per mitjà de tots els suports de propaganda llavors coneguts (escrits, parlats, gràfics, artístics i esportius)³³.

Segona: el desert (anys 1940-1960)

Acabada la guerra civil espanyola, que significà per a Catalunya la pèrdua de totes les seves llibertats reconegudes per l'Estat espanyol a través de l'Estatut d'Autonomia del 1932, fins i tot l'ús públic de la llengua catalana, totes les línies de reflexió i de recerca iniciades abans en l'àrea del periodisme i de la comunicació quedaren truncades. En una situació d'ocupació militar i de règim parafeixista, després de tres anys de guerra que havien exigit el sacrifici o l'exili dels quadres intel·lectuals, sindicals i polítics més actius del país, llavors es plantejaven necessitats elementals de supervivència com a poble i de resistència contra el règim opressor.

En el camp de la comunicació, les mesures i estratègies del nou règim

³⁰ Piqueras fou afusellat el 1936. La revista *Nuestro Cinema*, que dirigia, aparegué el 1932 i tenia la confecció a Barcelona i l'administració a Madrid.

³¹ Veg. J. M. SALILLAS & A. R. LLENAS, 1980, p. 69 ss.

³² Citat a R. FRANQUET, 1986, p. 143.

³³ Aquest organisme, dependent de la Presidència i dirigit pel periodista Jaume Miravittles, arribà a tenir unes 300 persones com a personal fix. (Una aproximació inèdita a la immensa tasca desplegada pel Comissariat es pot trobar a Ribas, 1973).

parafeixista se centraren bàsicament en tres direccions: l'exclusió del català de tots els *mass media*; la censura universal dels continguts i, en conseqüència, la negació de tota llibertat d'expressió i d'informació; i el monopoli i la centralització de la informació des dels òrgans informatius del règim, concentrats a Madrid³⁴. Per tant, la major part de l'activitat relativa a la pràctica i a la reflexió en l'àmbit comunicatiu havia de situar-se, aquells primers anys del franquisme, davant d'un dilema clau: si posar-se al costat dels vencedors o al dels vençuts. En el segon cas, l'activitat primera dels antifranquistes fou organitzar la resistència, tasca en la qual contribuï especialment la premsa clandestina.

Així, doncs, si alguna reflexió hi ha a Catalunya els anys quaranta sobre la premsa, caldria buscar-la segurament en els ambients generadors de premsa clandestina, que foren singularment actius en els primers anys quaranta, fins que la repressió del règim no aconseguí de desarticular els llavors anomenats «aparells de premsa i propaganda» dels partits, sindicats i altres associacions de caràcter clandestí; la gairebé absoluta desarticulació es produí a finals de la dècada³⁵.

D'altra banda, l'orientació político-teòrica que en matèria de premsa i periodisme genera de seguida el règim franquista resulta singularment frustrant de les vies obertes a Catalunya. Ja el 1937, Falange Española, el partit després hegemònic en la configuració del partit únic del franquisme, anomenat Movimiento Nacional, havia sentat les bases de la futura organització de l'aparell informatiu del franquisme³⁶; aparell constituït, entre altres coses, per la «Llei» de Premsa del 1938, la formació de periodistes per mitjà de l'Escuela Oficial de Periodismo creada el 1941 i centrada a Madrid, la creació el 1942 del Instituto de la Opinión Pública com a òrgan dependent de la Subsecretaria de Educación Popular de Falange Española y de las JONS o la creació el 1951 del Ministeri d'Informació³⁷. Sense poder entrar en detalls aquí sobre aquesta configuració gradual, però persistent, dels aparells franquistes de control de la informació, la comunicació i la cultura de masses,

³⁴ Veg. Josep GIREU, «Els *mass-media* i la identitat nacional», dins Diversos Autors, *Catalanisme: Història, Política i Cultura*, Barcelona, L'Avenc, 1986, pp. 287-299.

³⁵ Per a l'anàlisi del paper de la premsa clandestina a Catalunya en aquest primers anys de franquisme, cal veure: BASSETS et al., 1979; OLIVER, PAGES & PAGES, 1978; VILADOT, 1987.

³⁶ El principal partit polític, Falange Española, s'adonà de la importància d'assegurar la formació d'un únic espai comunicacional a tot l'Estat; ja en els primers moments de la guerra, aquest partit parafeixista convocà a Salamanca (febrer, 1937) una «Asamblea de Prensa y Propaganda» que acordà, entre altres coses, l'aprovació d'unes «Normas provisionales para la organización de las jefaturas provinciales y Locales de Prensa y Propaganda», i la creació en el futur d'una facultat de Ciències de la Informació per tal de «pal·liar» la falta de professionals ensinistrats en la doctrina falangista (V. J. TERRON MONTERO, *La prensa de España durante el régimen de Franco*, Madrid, CIS, 1981, p. 46 ss.).

³⁷ Per al seguiment de les principals polítiques del Règim en matèria de comunicació i de *mass media*, veg. GIREU, 1983; i per a la seva incidència específica en la investigació, veg. MORAGAS, 1981. Segons que refereix aquest autor (p. 219), la filosofia política que inspirava el principal ideòleg de la Escuela Oficial de Periodismo, Juan Aparicio, podia concretar-se en aquestes

convé valorar la transcendència almenys indirecta que aquest canvi estructural d'espai comunicatiu tingué en els primers contactes o intents de connexió amb els corrents teòrics de l'estranger. A partir dels anys cinquanta, tota la iniciativa en aquest sentit parteix de Madrid i de les instàncies oficials del règim. Si a Catalunya es pot detectar alguna activitat embrionària d'interès professional i teòric per la informació, això arriba mediatitzat pels interessos polítics del govern, que els anys cinquanta s'expressaren mitjançant l'anomenada «doctrina espanyola de la informació», elaborada pel primer titular de l'esmentat Ministeri d'Informació, G. Arias Salgado³⁸. Fou el cas, per exemple, de la inauguració a Barcelona el 1952 d'una secció de la Escuela Oficial de Periodismo o l'organització a Salou-Reus d'uns Cursos de Altos Estudios de la Información, entre 1954 i 1957, dirigits per Juan Beneyto³⁹; la presència a Catalunya del professor Juan Beneyto en aquells dies resulta doblement representativa: en tant que figura rellevant de la teoria política del Movimiento, en una primera fase, i a partir dels cinquanta, en tant que introductor a Espanya dels autors de la publicística alemanya i de la *Mass Communication Research* nord-americana⁴⁰. Justament, com diu Moragas, l'obra de Beneyto, *Mass Communications*, publicada el 1957, representa potser l'única recerca sobre comunicació «homologable amb la que en aquestes mateixes èpoques s'està fent a Europa o als Estats Units»⁴¹.

Abans dels anys seixanta no hi ha a Catalunya cap aproximació comparable a la que a Espanya fa Beneyto. Només s'hi poden detectar algunes aportacions molt sectorials o

paraules seves, escrites en el primer número de la revista que fundà el 1942, *Gaceta de la Prensa Española*: «La prueba más palpable de que la presente revolución (la de Franco) es una auténtica Revolución Nacional nos la ponen delante de los ojos los periodistas de las cincuenta provincias de España. Aquí existe un hombre nuevo —el periodista español del minuto actual— que ha construido una unánime prensa española a la altura de las circunstancias del mundo. (...) Ya no rige el mito de la libertad de prensa, sino la verdad dogmática de la comunidad de la prensa española, para fines espirituales, trascendentales y educativos».

³⁸ G. ARIAS SALGADO, *Doctrina y política de la información*, Madrid, Ministerio de Información y Turismo, 1960. Per a un seguiment i discussió d'aquesta «doctrina», veg. Moragas, ob. cit., p. 222 ss.

³⁹ Veg. MORAGAS, ib., p. 293.

⁴⁰ Juan Beneyto, catedràtic en Ciències Polítiques, va publicar diverses obres polítiques els anys quaranta. Una obra generalment desconeguda, però molt representativa dels seus orígens, es titula *Genio y figura del Movimiento* (Madrid, Ediciones Afrodisio Aguado, 1940); opinava allí a propòsit de la premsa: «(La premsa) pasa a ser, como tal, tarea pública que exige concepción del mundo y de la vida. Empresa del Partido, según ha escrito un dirigente alemán, así como la educación en el servicio de las armas es empresa del Ejército. Labor de la Falange, que ha echado sobre sus hombros el gran serón de devolver a España "el sentido profundo de una indestructible unidad de destino y fe resuelta en su misión católica e imperial". De nuevo la larga ciencia de ser español va a ser divulgada entre los que muestran voluntad de sentirse españoles. La Prensa, al servicio del modo de ser que predica y practica la Falange, vivirá como brazo de una nueva "universitas"» (pp. 181-182).

⁴¹ Veg. MORAGAS, ob. cit., pp. 225-226.

algunes temptatives disperses, com les següents: l'obra del periodista E. BUSQUETS MOLAS, *Veinte lecciones de periodismo apostólico*, del 1952; la de P. VOLTES BOU, *Barcelona en su prensa durante el siglo XIX*, del 1956; i la del també periodista J. TARÍN-IGLESIAS, *Periodismo de ayer y de hoy*, de 1959.

A part de la premsa i del periodisme, l'altre sector comunicatiu que mereixé alguna atenció fou el cinema. Immediatament després de la guerra civil, el fundador del cinema català, Fructuós Gelabert, escriví una sèrie de disset capítols sobre els orígens del cinema a Catalunya a la revista *Primer Plano*, sota el títol genèric de «Aportación a la historia de la cinematografía española». L'any 1948 s'edita una obra especialment rellevant, *Una historia del cine*, d'Àngel ZÚÑIGA⁴², seguida després de la de JOSÉ TORRELLA (*El cine amateur español*, 1950), la d'A. GARCÍA-SEGUÍ (*Cuatro notas sobre el cine francés*, probablement del 1954)⁴³, i la de M. PORTER (*La cinematografía catalana*). Una breu incursió en l'anàlisi dels efectes del cinema sobre la conducta des de la perspectiva de la psicologia social, fou introduïda el 1956 pel professor M. SIGUÁN en un article titulat «El cine y el espectador»⁴⁴.

Tercera: la recuperació (1960-1975)

A partir dels anys seixanta, a Catalunya es nota una recuperació d'iniciativa, sobretot en els camps cultural i sòcio-polític, que té també una certa incidència en l'atenció dispensada als problemes de la comunicació. A poc a poc, aquest interès s'anà manifestant per mitjà de diferents obres, condicionades per les vicissituds polítiques i informatives del règim franquista, fins a la seva fi, l'any 1975.

Aquesta important etapa es podria resseguir millor atenent a tres subetapes, a saber: la dels primers anys seixanta, abans de la promulgació de la Llei de Premsa i Impremta (LPI) del 1966; la fase immediata a aquesta Llei; i la tercera, corresponent als últims cinc anys del règim, en plena dissolució política.

a) Els primers anys seixanta

Conjuntament amb la represa progressiva d'iniciativa política, sindical i cultural

⁴² Segons que ens comentà Romà Gubern, aquesta obra fou la que el motivà especialment a dedicar-se a l'estudi del cinema i de la imatge, en general.

⁴³ Obra no identificada documentalment, citada de memòria pel professor Gubern. Segons ell, i adoptant la tàctica «entrista» (mirar de controlar des de dintre alguns organismes del règim), García Seguí fou director del Cineclub del SEU de Barcelona (sindicat vertical d'estudiants) i col·laborador de la revista del SEU, *Laye*; i el mateix Gubern va succeir García Seguí com a director de l'esmentat cine-club de 1955 a 1957.

⁴⁴ Veg. Miquel SIGUÁN, *El cine, el amor y otros ensayos*, Madrid, Editora Nacional, 1956, pp. 9-44.

dels sectors més actius a Catalunya al llarg dels primers anys seixanta, també arribaren les primeres reflexions globals i algunes activitats d'importància en matèria d'informació i comunicació. Els factors que expliquen el canvi de «clima» socio-polític a Catalunya entorn dels seixanta són molt diversos, i mereixerien una atenció a part. Però entre els no estrictament polítics o econòmics, alguns factors foren també d'ordre comunicatiu. En podríem destacar aquí dos d'especialment significatius esdevinguts l'any 1959: les primeres emissions regulars de TVE a Barcelona, després de tres anys d'haver-se iniciat a Madrid; i la campanya orquestrada a Barcelona contra el director de *La Vanguardia Española*, Luis de Galinsoga, per unes paraules ofensives contra els catalans.

D'altra banda, els primers anys seixanta començaren a fer-se sentir a Barcelona els nous corrents intel·lectuals de les avantguardes, sobretot italiana, de primer, i després francesa, marcades per l'estètica i la semiologia d'origen estructuralista. Aquesta nova frontera d'interessos intel·lectuals abocaria a una important manifestació el 1965 amb l'organització a Barcelona d'una sèrie de col·loquis arran de la fundació de l'Escola de Disseny Eina, i sobre «Art d'avantguarda i art compromès», en els quals participaren els italians Dorfles, Sanguinetti, Eco, i els catalans J. M. Castellet, R. Gubern, A. Cirici, G. Ferrater i Ràfols Casamada, entre altres; d'aquesta via d'influència se'n derivà una posterior introducció a Catalunya de les primeres obres d'aquests autors estrangers i d'altres d'afins, sobretot a través de les col·leccions d'algunes editorials barcelonines com Edicions 62 (ja en català), Lumen o Gili (en castellà)⁴⁵. Paral·lelament, una altra editorial barcelonina, Bruguera, inclogué en la seva col·lecció en català «Quaderns de cultura» una llarga llista d'obres històriques sobre el periodisme català, com les de Lluís Solà i de Joan Torrent.

Sens dubte, l'obra més representativa d'aquells moments, com de fet ha estat habitualment considerada, fou la de M. VÁZQUEZ MONTALBÁN, *Informe sobre la información*, editada per primer cop el 1963. Aquest informe, més periodístic que no acadèmic, escrit per un jove periodista des de la presó de Lleida, ha simbolitzat durant molts anys l'esforç autònom, des d'una situació d'urgència, per repensar críticament la funció de la informació i de la indústria cultural en les societats actuals. Malgrat algunes deficiències explicables pel context i per les pretensions

⁴⁵ Resulta interessant de resseguir les traduccions relacionades especialment amb comunicació i cultura, editades al llarg dels anys seixanta i primers anys setanta per aquestes editorials. Edicions 62 edità J. M. Domenach (*La propaganda política*), N. Wiener (*Cibernètica i Societat*), E. Fromm (*La por a la llibertat*), L. Chiarini (*Art i ciència del film*), H. Marcuse (*Eros i civilització*), J. Piaget (*L'estructuralisme*), M. McLuhan (*La Galàxia Gutenberg*) i R. Barthes (*El grau zero de l'escriptura*). L'editorial Lumen s'especialitzà en autors italians: G. Aristarco (*Historia de las teorías cinematográficas*), G. Dorfles (*Simbolo, comunicación y consumo* i *Nuevos ritos, nuevos mitos*) i U. Eco (*Apocalípticos e integrados ante la cultura de masas* i *Tratado de semiótica general*). L'editorial Gustau Gili, més tard, exerciria una gran influència a través de tres col·leccions: «Comunicación visual», «Punto y línea» y «Mass Media».

militants de l'autor, l'obra de Vázquez Montalbán pot ser efectivament considerada com la primera que aborda des de Catalunya una aproximació «moderna» a la problemàtica general del camp que aquí ens interessa, el de la comunicació social en la forma que adquireix a la segona meitat del segle XX, com a objecte específic d'investigació.

L'any 1963 té, d'altra banda, un interès especial perquè llavors comencen a organitzar-se, per part de l'Institut de Ciències Socials de la Diputació Provincial de Barcelona, unes primeres jornades d'estudi de la premsa, que continuaren posteriorment, bé que amb diferents temàtiques i periodicitats, fins als anys setanta i vuitanta. L'animador d'aquestes activitats fou el professor J. Xifra Heras, director de l'Institut esmentat. Les ponències de les primeres jornades foren editades sota el títol de *La Prensa. Primera Semana Internacional de Prensa (Barcelona-Sitges, 1963)*, amb pròleg de Manuel Fraga, llavors acabat de nomenar ministre d'Informació⁴⁶; una de les ponències més interessants fou la del mateix Xifra Heras, titulada «Prensa y orientación política», que era de fet un dels primers estats de la qüestió sobre periodisme i política realitzats des de Catalunya, en la línia de l'obra nord-americana de Siebert, Peterson i Schramm⁴⁷.

Encara en el terreny de la premsa, convé recordar aquests anys la publicació d'algunes obres més o menys relacionades amb la biografia de periodistes il·lustres, com les de C. AMETLLA (*Memòries polítiques, 1890-1917*, 1963), de J. BENET (*Maragall i la Setmana Tràgica*, 1964) i d'E. JARDÍ (*Tres diguem-ne desarrelats*, 1966), aquest sobre Josep Pijoan, Eugeni d'Ors i Gaziell. De tota manera, l'obra que pot considerar-se la culminació de tota una tradició catalana en la història de la premsa fou la dels autors Joan Torrent i Rafael Tasis, titulada justament *Història de la premsa catalana*; editada el 1966 en dos volums, aporta una bibliografia gairebé exhaustiva fins llavors sobre la premsa editada a Catalunya, així com un seguiment també exhaustiu almenys de tota la premsa en català, no sols de Catalunya, sinó de tots els altres països de llengua catalana i també de les publicacions en català de l'estranger. Així, doncs, l'obra de Torrent i Tasis

⁴⁶ En aquesta «I Semana Internacional de Prensa (Barcelona-Sitges, 1963)» hi assistiren 42 conferencians, molts d'ells de l'estranger, com Francesco Faltorello (Itàlia), Carl J. Friedrich (EUA), Erich Gruner (Suïssa), René Pucheu (França), Walter Schütz (RFA), etc.; d'espanyols hi havia Juan Beneyto i Luis González Seara, i de catalans, quatre: Salustiano del Campo (llavors catedràtic de Sociologia de la universitat de Barcelona), Rafael Entrena (catedràtic de Dret de la mateixa universitat), Miquel Siguan (catedràtic de Psicologia de la mateixa universitat) i el director de l'Institut de Ciències Socials de la Diputació Provincial de Barcelona i organitzador de les jornades, Jordi Xifra Heras.

El conjunt de ponències s'agruparen en l'obra publicada en set parts, a saber: Premsa, cultura i història; Sociologia de la premsa; Premsa i opinió pública; Premsa i orientació política; Premsa i forces polítiques; Premsa i política internacional; i Premsa i Administració.

⁴⁷ F. S. SIEBERT, T. PETERSON i W. SCHRAMM, *Four Theories of the Press*, Urbana, University of Illinois Press, 1956.

representa una fita única en la recuperació sistemàtica i gairebé exhaustiva de la pròpia premsa dels primers temps als mitjans anys seixanta, i és, doncs, comparable a les grans obres historiogràfiques del periodisme europeu⁴⁸.

Finalment, cal fer una menció molt especial de l'interès que comença a suscitar també a Catalunya ja aquests primers anys seixanta la indústria de l'audiovisual. D'aquí deriven les primeres reflexions i estudis sobre la imatge i el discurs audiovisual. Les primeres obres que hem d'esmentar són les de M. PORTER MOIX (*Cinema. Final de trajecte i començament d'utopia*, 1962), de J. M. BAGET HERMS (*Televisión, un arte nuevo*, 1965) i de R. GUBERN (*La televisión*, 1965); aquesta darrera obra pretenia d'oferir un quadre teòric més elaborat en el qual es pogués emmarcar el nou fenomen de la televisió en plena fase expansiva.

b) El punt d'inflexió: la LPI

A partir del debat polític suscitat primer per la discussió interna entre les «famílies» del règim franquista, i després amb la promulgació el 1966 de la Llei de Premsa i Impremta (LPI), l'interès per la informació i pels mitjans de comunicació s'anà centrant en la seva dimensió política i, conseqüentment, també jurídica.

Durant la segona meitat dels seixanta apareixen a Catalunya tota una sèrie d'aportacions relativament innovadores que pretenen «connectar» les preocupacions teòriques i la investigació en comunicació amb les línies de recerca que ja estan

⁴⁸ J. TORRENT & R. TÀSIS, *Història de la premsa catalana*, Barcelona, Bruguera, 1966, 2 vols. Com que es tracta d'una obra tan singular dins el conjunt de les aportacions historiogràfiques sobre la premsa, creiem que val la pena d'incloure aquí l'índex dels dos volums:

Volum 1

- I Els primers assaigs de premsa catalana (segles XVI-XVIII).
- II Els primers periòdics catalans.
- III La premsa catalana dels darrers anys del segle XIX.
- IV La premsa catalana durant els primers anys del segle XX.
- V La premsa catalana dels anys 1911 a 1923.
- VI La premsa catalana durant la dictadura (1923-1931).
- VII La premsa catalana en temps de la República.
- VIII La premsa catalana durant el període 1936-1939.
- IX La premsa de la postguerra a Barcelona (1939-1965).

Volum 2

- X La premsa comarcal a Catalunya.
- XI La premsa catalana a les Illes Balears.
- XII La premsa catalana a les terres valencianes.
- XIII La premsa catalana a la Catalunya francesa, a Andorra i a l'Alguer.
- XIV La premsa catalana a la Península i al Nord d'Àfrica.
- XV La premsa catalana a la resta d'Europa.
- XVI La premsa catalana a Amèrica i Àsia.

consolidades, sobretot als Estats Units d'Amèrica. Bona part d'aquesta nova atenció ve mediatitzada per diverses influències espanyoles, ja sigui per mitjà de l'obra de diversos autors⁴⁹, ja per mitjà d'algunes revistes especialitzades⁵⁰.

El primer autor català que introdueix a Catalunya els grans autors de la *Mass Communication Research* nord-americana fou J. A. González Casanova. Significativament, com havia passat abans a Madrid amb l'obra de J. Beneyto, és l'interès científic des de la ciència política que suscita el primer seguiment dels «pares fundadors» de l'escola funcionalista de la comunicació. González Casanova, catedràtic de Dret polític, publicà dos llibres sumament importants en aquell context de sintonització amb la recerca forània, que foren *El régimen político de la televisión*, de 1967, i *Comunicación humana y comunidad política*, de 1968. Quant a la primera obra, a més d'oferir una síntesi comparativa del règim televisiu a diversos països occidentals, l'autor hi inclou dos capítols generals que són un breu però excel·lent estat de la qüestió sobre la comunicació política i sobre la influència política de la televisió respectivament. A la segona obra, les pretensions de González Casanova encara van més enllà: no sols intenta analitzar la dimensió política de la comunicació, sinó fins i tot abordar la problemàtica tradicional de la ciència política des de la teoria de la informació i des de la cibernètica, i sense oblidar les aportacions de l'antropologia cultural i de la psicologia social⁵¹.

En una línia temàtica pròxima, per bé que amb una notable dispersió i irregularitat de continguts, l'esmentat Institut de Ciències Socials de la Diputació de Barcelona organitzà jornades anuals que, en alguns casos, significaren una via de connexió amb l'exterior. Així, els anys 1966 i 1967 se celebraren jornades sota els lemes de «Educación, información y desarrollo» i «Información, educación y progreso político», respectivament; en ambdós casos, es fa evident la seva sintonia amb la problemàtica dominant a la teoria comunicativa d'encuny nord-americà i fins i tot a la de la UNESCO entorn de la comunicació en relació amb l'educació

⁴⁹ Alguns dels autors espanyols més importants d'aquesta etapa són, en primer lloc, el ja citat Juan BENEYTO, amb les seves obres *Mass Communication*, (Madrid, 1957), *Teoría y técnica de la opinión pública* (Madrid, 1961) i *Información y sociedad* (Madrid, 1970); J. L. ARANGUREN, amb una petita obra ja «clàssica», *La comunicación humana* (Madrid, 1967); L. GONZÁLEZ SEARA, amb *Opinión pública y comunicación de masas* (Madrid, 1968); etc.

⁵⁰ Convé valorar adequadament el paper important que exerciren a Catalunya en aquells moments les revistes espanyoles especialitzades en informació i comunicació, algunes de les quals tenien ja un nivell d'interès molt notable. A part de la vella *Gaceta de la Prensa Española*, fundada el 1942, la que després contribuï més a la divulgació dels corrents de pensament estrangers a Espanya fou la *Revista Española de la Opinión Pública*, òrgan de l'Institut de la Opinión Pública, creat a Madrid el 1963 (veg. especialment Moragas, 1981).

⁵¹ Els dos primers capítols d'aquesta obra de J. A. González Casanova, on l'autor planteja l'estudi de la ciència política des de l'estudi de la comunicació, es titulen «La reflexión filosófica sobre la comunicación humana» i «La verificación de la comunicación humana por las ciencias sociales».

i el desenvolupament⁵². Aquestes trobades continuaren després, i en alguns casos amb una singular sensibilitat innovadora, com foren les de 1968 celebrades a propòsit de les relacions entre «Comunicació social i integració europea»⁵³. A les jornades de 1968, sota el tema general de «Sociología de las relaciones públicas», el professor A. Sanvicens presentà una contribució fonamental: fou la ponència «Cibernética y comunicación», amb la qual introduïa extensament, i amb un important aparell crític, la teoria cibernètica aplicada a la comunicació i al control social⁵⁴.

Com hem dit al començament, l'aprovació de la LPI motivà un interès primordial per les seves conseqüències polítiques i jurídiques, que comportà un estudi aprofundit i detallat de la mateixa llei i del seu desenvolupament previsible. Això explica l'aparició de diversos estudis que serien editats els primers anys setanta i escrits per M. FERNÁNDEZ AREAL (*El derecho a la información, La Ley de Prensa, a debate i La libertad de prensa en España (1938-1971)*), tots de 1971, i *El control de la prensa en España*, de 1973) i per C. MOLINERO (*La intervención del Estado en la prensa*, de 1971).

En aquest període cal ressenyar també algunes obres relacionades amb el camp de la imatge, com són singularment *Història del cinema català*, de M. PORTER i M. T. ROS VILELLA (1969); *Enciclopedia ilustrada del cine*, de diversos autors (1969); *Cinema formatiu*, de J. SERRA ESTRUCH (1969); *Los cómics, un arte del siglo XX*, de T. MOIX (1970), i finalment, algunes altres obres relacionades amb la premsa, com la de Joan TORRENT, *La premsa de Barcelona (1641-1967)*, de 1969,

⁵² Instituto de Ciencias Sociales, *Educación, Información y Desarrollo*, Barcelona, Diputació Provincial de Barcelona, s/d (probablement de 1967); id., *Información, Educación y Progreso Político*, Barcelona, Diputació Provincial de Barcelona, 1967. El segon volum és el que presenta més interès; hi col·laboraren uns trenta ponents internacionals, com Jean Meynaud (Canadà), Domenico de Gregorio (Itàlia), Luis Recasens (Mèxic), Jean Leroy (França), etc., i dos significatius representants espanyols, Juan Beneyto (catedràtic de Madrid, llavors president del Consejo Nacional de Prensa) i Àngel Benito (director de l'Institut de Periodismo de Navarra); de les quatre ponències dels catalans, la que val la pena de recordar és la del professor Xifra Heras, que servia de «pròleg».

⁵³ Instituto de Ciencias Sociales, *Sociología de las relaciones públicas*, Barcelona, Diputació Provincial de Barcelona, 1968; id., *Comunicación social e integración europea*, Barcelona, Diputació Provincial de Barcelona, 1968; id., *Información y sociedad actual*, Barcelona, Diputació Provincial de Barcelona, 1970. La segona referència resulta innovadora en el plantejament global, però en canvi no presenta ponències de gaire interès. La primera i la tercera, per contra, ofereixen força aportacions interessants, especialment entorn de la temàtica de l'opinió pública. Caldria destacar la presència a Barcelona, arran de les jornades corresponents a l'última referència, de personalitats com Jacques Bourquin, llavors president de l'AIERI/IAMCR, o de Bernard Voyenne i de Georges H. Mond, de l'Institut Français de Presse.

⁵⁴ Interessat especialment per la Pedagogia, el professor A. Sanvicens fou el primer introductor a Catalunya de la teoria cibernètica ja als mitjans anys cinquanta, quan publicà un capítol titulat «Los problemas de la cibernética» en la traducció espanyola de G. T. Guilbaud, *La cibernética*, Barcelona, Vergara, 1956 (pp. 163-225).

o amb el periodisme, com el recull de M. IBÁÑEZ ESCOFET, *La corda fluixa*, de 1971, o les memòries d'E. XAMMAR, *Seixanta anys d'anar pel món* o l'anecdolari d'E. BUSQUETS MOLAS, *Quaranta anys de periodisme barceloní*.

29

c) Els primers anys setanta

El canvi de dècada presentava a Catalunya, com en part també a tota Espanya, una conjuntura socio-política molt diversa de la viscuda a primers dels seixanta. Les conseqüències de la LPI aguditzaven les contradiccions internes de la dictadura franquista i les lluites per la democràcia i l'autonomia des de Catalunya comptaven ja amb sectors organitzats a tots els nivells. En el camp de la comunicació, la pressió resistent i democratitzadora es manifestava en molts àmbits d'actuació: en la premsa legal per mitjà de la creació del Grup Democràtic de Periodistes; en la premsa clandestina, d'una vitalitat extraordinària; en la ràdio i la televisió, reivindicant més llibertat d'expressió i la catalanització de programes; en la creixent indústria editorial; en la puixança de la «Nova Cançó», que mobilitzava també els mitjans de difusió; etc.

En aquest sentit, una iniciativa tingué una significació especial, i fou la creació per impuls de l'enginyer Joan Antoni Bofill de l'Asociación Nacional de Comunicación Humana y Ecología (ANCHE), que tenia la seva seu al Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya. ANCHE va organitzar el 1972 un important congrés mundial sobre la temàtica que li donava nom amb participació de notables personalitats de fora i amb la dels catalans Bofill, Cirici Pellicer, Gubern, Vázquez Montalbán, Costa, Moragas, etc. I l'any següent, l'associació organitza un nou congrés sobre «Manipulació de la comunicació» amb la presència d'E. Morin, Kristeva, Eco, Vidal Beneyto, etc.⁵⁵.

En el camp de la formació de professionals i en el de la incipient recerca comunicativa, el canvi de dècada portà una transformació substancial de les perspectives. La creació el 1972 de les Facultats de Ciències de la Informació resultà d'una transcendència indiscutible. S'extingiren les antigues escoles de formació de professionals en periodisme, en publicitat i en imatge, i aquest tipus de formació adquirí rang universitari. Si des del principi del règim franquista l'Escuela Oficial de Periodismo, per exemple, havia exercit un paper dominant en assegurar la «fidelitat» dels periodistes al règim, posteriorment la creació de l'Escola de Periodisme de l'Església amb delegació a Barcelona contribuï a formar noves generacions de professionals més oberts, liberals i crítics; la delegació de

⁵⁵ Veg. MORAGAS, 1981, p. 240.

l'Escola de l'Església a Barcelona funcionà de 1964 a 1974 i creà ja el 1976 un Centre d'Estudis de la Comunicació⁵⁶.

Així, durant aquests primers anys setanta, fins a la mort de Franco (1975) i la primera operació de reforma del règim (1976), la recuperació de la iniciativa en l'atenció a la diversa problemàtica de la informació, de la comunicació i de les indústries culturals des de Catalunya, comença a fer-se palpable tant en quantitat, com en qualitat. A la pressió interna en els sectors intel·lectuals, que es traduí també en un interès creixent pels problemes teòrics entorn dels *mass media*, s'afegeix ja una notable acumulació d'influències exteriors, des dels diversos corrents de la teoria social que procedien d'Europa o d'Amèrica.

Tota aquesta sèrie de factors només esbossats ajuden a situar la recuperació evident de la reflexió i la recerca en comunicació a Catalunya, i a poder parlar ja d'un primer esforç d'«homologació» amb la recerca de fora. Ara ja es perfilen, a més dels objectes d'estudi propis del camp, algunes línies teòriques i metodològiques preferents en els diversos autors. Així, podem ja observar la irrupció d'una línia teòrica d'influència clarament estructuralista, d'origen francès i italià, i el manteniment de la tendència d'anàlisi funcionalista procedent de l'escola nord-americana. Algunes obres són especialment significatives sobre aquest punt.

En efecte. El professor Romà Gubern abordà en dues obres, *El lenguaje de los cómics* (1972) i *Mensajes icónicos en la cultura de masas* (1974), l'estudi de temàtiques noves a Catalunya, clarament emparentades amb la tradició semiològica francesa i italiana⁵⁷; la segona obra de Gubern, sobretot, representa un primer i ambiciós projecte exploratori del llenguatge iconogràfic i de la seva inserció dins la cultura de masses, projecte que continuarà posteriorment amb altres estudis i obres i que llavors ja partia d'un sòlid coneixement de la història del cinema, àmbit on Gubern ha arribat a ser reconegut internacionalment com a especialista prestigiós. Justament acabava de publicar la seva *Historia del cine* en dos volums (1969), i també *McCarthy contra Hollywood: la caza de brujas* (1970).

Un altre autor que parteix d'influències similars, bé que per aplicar-les a l'anàlisi de la premsa, és J. M. CASASÚS amb la seva obra *Ideología y análisis de medios de comunicación* (1972); es tracta d'un petit manual que, sense ignorar les aportacions

⁵⁶ Per al seguiment i la valoració del paper de les Escoles de periodisme a Espanya, veg. MORAGAS, 1981, pp. 228 ss.; i més concretament per al de l'Escola de l'Església a Barcelona, veg. CASASÚS, 1987, pp. 162 ss. Segons Casasús, foren els professors J. L. Martínez Albertos i P. O. Costa els qui, als mitjans anys seixanta van introduir a Barcelona, a partir de l'Institut de Periodisme de la Universitat de Navarra, els mètodes sistemàtics d'anàlisi hemerogràfica basats en Kayser.

⁵⁷ Gubern ha estat l'únic autor català que ha vist traduïdes algunes obres a l'estranger, i concretament a Itàlia. En efecte, foren traduïdes a l'italià les esmentades *Historia del cine* (1972), *El lenguaje de los cómics* (1975) i *Mensajes icónicos en la cultura de masas* (1976). D'altra banda, Gubern passà a dirigir el 1971 la col·lecció de llibres de cinema de l'editorial barcelonina Lumen, la qual seria premiada a la Biennal de Venècia.

de diferents escoles europees i americanes a l'estudi de la premsa, se centra bàsicament en la introducció Catalunya de les propostes d'anàlisi i de lectura de premsa de J. Kayser i de V. Morin.

Dos altres autors, en canvi, poden representar la continuïtat de la influència funcionalista nord-americana, iniciada amb l'obra ja mencionada de González Casanova. D'una banda, J. XIFRA HERAS, amb la publicació de *La información. Análisis de una libertad frustrada* (1972), aconsegueix de posar en circulació el que pot considerar-se primer manual sobre la comunicació de masses, amb una referència molt àmplia a la bibliografia internacional del moment. D'altra banda, dos anys més tard, el periodista i professor Llorenç GOMIS edita la seva tesi doctoral amb el títol de *El medio media* (1974), dirigida significativament per González Casanova; en explícita dependència dels paradigmes funcionalistes de Parsons, Easton i Deutsch, i de la teoria de sistemes, aquesta important recerca pretenia d'establir quina era la funció política de la premsa i de quina manera el periòdic mediava en aquesta funció bàsica.

Una altra vasta sèrie d'estudis giren entorn de l'objecte que va esdevenint central: la imatge i el discurs audiovisual. El cinema continua desvetllant interès sobretot històric (obres de Gubern, ja mencionades; J. L. GUARNER, *30 años de cine en España*, 1971; R. GUBERN & D. FONT, *Un cine para el cadalso*, 1975) i la televisió també (J. M. RODRÍGUEZ MÉNDEZ, *Los teledictos*, 1971; M. VÁZQUEZ MONTALBÁN, *El libro gris de Televisión Española*, 1973). Joan COSTA intenta explorar des de la psicologia l'impacte de la imatge (*La imagen y el impacto psicovisual*, 1971).

En l'àmbit dels estudis relacionats amb el periodisme i la premsa, cal mencionar la publicació a París d'unes memòries de singular importància, les d'A. Calvet, «Gazel» (*Història de La Vanguardia, 1884-1936*, de 1971), un dels periodistes catalans més influents, que fou director de *La Vanguardia* entre 1933 i 1936. Continuen, d'altra banda, estudis més o menys especialitzats sobre la premsa, com els de M. VIGIL (*El oficio de periodista*, 1972), d'I. TUBAU (*De Tono a Perich*, 1973), de R. COLL VINENT (*La creación de un líder-O*, 1975) o de J. GUILLAMET (*La nova premsa catalana*, 1975).

Quarta: la formació de l'«escola catalana» (1975—)

L'etapa més recent de la investigació en comunicació a Catalunya pot caracteritzar-se per la seva estreta evolució, almenys en certs aspectes que li atorguen una interessant dosi d'especificitat, amb el procés de recuperació de la democràcia a Espanya i de l'autonomia política a Catalunya. Només en la mesura que es consideri aquesta relació, podem parlar —a títol d'hipòtesi operativa, si més no— de formació d'una «escola catalana» d'investigació de la comunicació. De cap manera volem afirmar amb aquesta expressió ni l'existència d'unes aportacions

fonamentals a la teoria de la comunicació des de Catalunya, ni d'una coherència global de metodologies i de línies de treball; però sí que pretenem denominar amb aquella expressió una «actitud» i una «sensibilitat» pròpies, força generals entre els investigadors catalans, que els diferencien d'altres col·lectius similars i que s'expliquen per la reivindicació compartida d'unes prioritats entorn del redreçament lingüístic, cultural i nacional.

Al llarg d'aquesta dotzena d'anys, la qüestió més candent a Catalunya en el camp de la comunicació s'ha anat situant novament en el punt que ja era abans de la guerra civil, plantejada llavors sobretot en relació amb el paper del periodisme; és a dir, com han de contribuir els processos i circuits de la comunicació social i de masses a la reconstrucció cultural i nacional d'un país secularment oprimat i reprimat en les seves senyes d'identitat; i com hi han de contribuir en una nova situació de democràcia a Espanya, d'autonomia a Catalunya i a la vista del procés d'integració europea.

En aquesta via, no sols de recuperació, sinó també de notable creixement de les oportunitats de recerca en comunicació a Catalunya, convindria distingir-hi dos períodes, que corresponen a la transició política a l'Estat i al desenvolupament de l'autonomia. Ressegüirem cada una d'aquestes fases, mirant de seleccionar degudament aquelles referències a recerques i dedicacions més significatives, ja que es faria a més de feixuc gairebé impossible de voler donar compte exhaustivament de tota la producció comunicativa, ja molt extensa, d'aquests anys.

a) Les bases de partida (1976-1980)

Com ja hem avançat, són molts i molt diversos els factors que ajuden a entendre el salt qualitatiu en la recerca comunicativa que es pot observar a Catalunya a partir de la segona meitat dels anys setanta i que s'anà consolidant durant els vuitanta. Molt esquemàticament, els factors que considerem més importants serien els següents:

- Final del franquisme, reforma del règim dictatorial, primeres eleccions, Constitució Espanyola (1978) i Estatut d'Autonomia de Catalunya (1979)⁵⁸.
- Recomposició del mapa dels *mass media* a Espanya i a Catalunya, amb la

⁵⁸ El període estricte de la transició política des de la dissolució del franquisme fins a l'aprovació de la Constitució Espanyola del 1978 comportà profunds canvis estructurals en la política comunicativa de l'Estat. Des de Catalunya, la problemàtica més sentida en aquests anys crucials girà entorn de les llibertats d'expressió i d'informació i sobre la catalanització dels *mass media*, sobretot de titularitat pública (veg. GIREU, 1983).

proliferació de nova premsa, la transformació de la ràdio, la recuperació del cinema prohibit, la introducció del català en alguns mitjans, etc.⁵⁹.

—Celebració del Congrés de Cultura Catalana, entre 1975 i 1977, que significà tant una àmplia mobilització dels sectors intel·lectuals del país com un esforç de redefinició col·lectiva de la cultura catalana en la nova etapa que s'obria⁶⁰.

—Consolidació de la Facultat de Ciències de la Informació de la Universitat Autònoma de Barcelona, creada el 1972, com a únic centre universitari de formació de professionals del periodisme i de la publicitat a Catalunya⁶¹.

—Dins el marc de l'esmentada Facultat, constitució d'uns nuclis de professorat interessats no solament en aspectes professionals de la comunicació, sinó també en plantejaments de recerca teòrica, empírica, històrica o aplicada⁶².

—Una certa capacitat de recepció, de discussió i d'assimilació de les grans línies

⁵⁹ El canvi polític, juntament amb la conjuntura econòmica derivada de la crisi energètica del 1973, incidí de forma determinant en la restructuració dels sectors privats de la informació, i sobretot en la premsa. (Per a una anàlisi de la transformació dels sectors de la informació a Espanya, veg. E. BUSTAMANTE, *Los años de la información en España*, Madrid, Akal, 1982, i GALLEGO, 1988; i a Catalunya, veg. GIREU, 1983).

⁶⁰ El Congrés de Cultura Catalana fou una iniciativa llançada pel Col·legi d'Advocats de Barcelona pel gener del 1975, que ben aviat trobà una àmplia resposta arreu dels Països Catalans. Durant dos anys, des de l'octubre del 1975 fins al novembre del 1977, el Congrés mobilitzà una gran quantitat de treballs, d'estudis i de reflexions per tractar de redefinir la cultura catalana en aquell tombant polític de transició a l'Estat espanyol. La magna operació de caràcter cultural i d'acció eminentment cívica i popular s'estructurà en un total de vint àmbits concrets d'actuació; l'àmbit XVIII fou dedicat a mitjans de comunicació. (Veg. documents en quatre volums a Congrés de Cultura Catalana, 1978).

⁶¹ Cal atribuir una importància decisiva a l'esforç fet, dins el marc de la creació de la Facultat de Ciències de la Informació, per disposar d'una biblioteca i una hemeroteca a l'altura de les necessitats que s'obrien, tant amb vista a les prioritats docents, com per a la recerca. Així, per exemple, el professor Moragas fou contractat un primer any sense càrrega docent, només amb l'encàrrec d'organitzar una biblioteca especialitzada; després d'uns quinze anys d'aquells inicis, es pot afirmar ja que s'ha aconseguit bastir una biblioteca especialitzada en comunicació de les millors d'Europa i una hemeroteca amb un fons important, i especialment úniques en matèria de premsa local de Catalunya. També es creà posteriorment al si de la Facultat un Centre de Documentació de la Comunicació, amb la voluntat de recollir i fer disponibles materials relatius sobretot a campanyes polítiques i de publicitat en qualsevol suport.

⁶² Al llarg dels anys setanta i primers vuitanta, el professorat específic de Ciències de la Informació s'agrupà per afinitats docents en cinc departaments, a saber: Tecnologia de la Informació, Aspectes socials de la Informació, Teoria de la Comunicació, Periodisme escrit i Teoria de la Publicitat i Màrqueting. Aquesta organització per departaments va canviar durant el curs 1986-1987 a conseqüència dels nous Estatuts de la UAB, que, d'acord amb la nova Llei de Reforma Universitària, impulsaven la creació de macrodepartaments; així, a partir d'aquell curs tots els professors específics de Ciències de la Informació s'agruparen en dos: el Departament de Periodisme i el de Comunicació audiovisual, Publicitat i Documentació.

del debat internacional en matèria de comunicació, ja sigui a nivell teòric, metodològic o polític⁶³.

—Situació de crisi estructural i professional en la premsa de Catalunya, deguda en bona part a la reconversió tecnològica de les empreses, que motivà preocupacions, no sols laborals, sinó també a nivells més globals sobre les noves tecnologies, el futur de la premsa i de l'audiovisual⁶⁴.

Resulta totalment impossible de donar compte aquí de la gran quantitat d'obres i d'articles importants que apareixen en aquesta etapa i que són un signe inequívoc de la vitalitat que adquireix el sector de la comunicació a Catalunya i de la multiplicació de demandes de reflexió i de recerca sobre el passat, el present i el futur dels mitjans⁶⁵. Només podrem fer menció dels autors i de les recerques més significatives.

Les expectatives de professionalització a la Universitat en un nou camp obert —docent, acadèmic i científic—, com el de la comunicació de masses, originen les primeres recerques que culminarien en tesis doctorals. El seguiment de les tesis de doctorat específiques d'aquest camp, com en part el de les tesis de llicenciatura, mostraria com es va constituint el camp científic-acadèmic propi de les ciències de la comunicació a Catalunya. I com és lògic, les primeres tesis foren llegides a altres facultats universitàries, algunes a Dret (Gomis, 1974; Coll Vinent, 1975; Parés, 1980; Gubern, 1980) i altres a Filosofia (Moragas, 1976; Berrio, 1981) o a Filologia (Tubau, 1983).

Progressivament, a finals dels setanta i sobretot a primers dels vuitanta, la Facultat on es llegirien les noves tesis doctorals fou la de Ciències de la Informació. Cal valorar degudament l'esforç col·lectiu del professorat d'aquesta Facultat, la majoria procedents d'altres disciplines o de la professió, en la innovadora tasca de donar cos a un pla d'estudis universitari per preparar professionals del periodisme i de la publicitat. La necessitat d'ensenyar obligà primer a aprendre. És a dir, aquest esforç obligà a repensar, en funció de les

⁶³ Alguns d'aquells antics departaments desplegaron una activitat ja important de presència a fora de Catalunya, sobretot amb tres tipus d'activitats: presència des del 1976 a les assemblees biennials de l'AIERI/IAMCR; enviant becaris i joves professors a estudiar a alguns centres estrangers, sobretot a París; i invitant reconeguts experts internacionals a impartir seminaris i conferències a la Facultat.

⁶⁴ El procés de reconversió tecnològica de la premsa diària fou singularment accelerat a Catalunya, i va provocar una situació de crisi aguda en el sector durant la segona meitat dels setanta. La sensibilitat entorn d'aquesta qüestió es posà de manifest en diversos moments, com al Congrés de Periodistes Catalans (Barcelona, 1978) o a les jornades sobre la crisi de la premsa (Associació de la Premsa, 1979).

⁶⁵ Per a una informació sistemàtica sobre els diversos sectors de la comunicació a Catalunya, veg. GÍFREU, 1983; i sobre la premsa local i comarcal, veg. GUILLAMET, 1983.

necessitats acadèmiques i de demanda professional del país, tant l'herència de les antigues escoles com les aportacions dels nous corrents teòrics, metodològics o pedagògics de l'estranger. I obligà també a iniciar vies pròpies de recerca davant d'insuficiències existents o a partir d'àmbits particulars d'interès, procés que originà diferents línies d'investigació en comunicació: teoria i epistemologia, semiòtica, sociopolítica, història, economia, dret, tecnologia aplicada, tècniques periodístiques, documentació, tractament de la imatge, etc.⁶⁶.

La procedència pluridisciplinària de la primera recerca universitària en comunicació a Catalunya defineix una de les línies mestres de constitució de l'«escola catalana». L'altra línia, igualment sostinguda, cercava l'especificitat pròpia del nou camp.

Si la tesi del professor Gomis o l'obra del professor Gubern (Gubern, 1974) ja constituïen un evident esforç de tensió i de síntesi entre aquestes dues tendències, una de les obres més representatives d'aquesta etapa també ho assumeix d'una manera explícita: ens referim a la tesi de Miquel de MORAGAS, editada el 1976 sota el títol de *Semiòtica y comunicació de masas*. Especialista en filosofia del llenguatge —havia estat durant dos anys professor ajudant del catedràtic de Teoria del Llenguatge, Emilio Lledó—, però preocupat per la singularitat dels llenguatges massmediàtics en la producció de significació social, Moragas presenta una primera exploració en aquest sentit. Afirmava que a Catalunya es vivia llavors una situació similar a la de l'aparició del CECMAS a París als primers anys seixanta i d'*Éléments de Sémiologie* de R. Barthes, o similar a la de mitjans anys seixanta a Itàlia amb les primeres investigacions de Bettetini, Eco, Fabri o Livolsi. I el seu propòsit era «superar els anys que ens separen de la investigació semiòtica europea a fi d'entroncar la nostra "perspectiva" amb els problemes i mètodes de les investigacions en curs» (MORAGAS 1976, p. 6). Aquesta obra, doncs, introdueix a Catalunya la pregunta teòrica sobre la pertinença de l'anàlisi semiòtica dels missatges i continguts dels *mass media* i, per tant, de la cultura de masses, juntament amb una síntesi divulgadora de les aportacions dels principals autors internacionals de la filosofia del llenguatge, de la lingüística i de la semiologia⁶⁷. Un cop publicada aquesta obra, Moragas s'anà distanciant dels dominis més estrictament semiòtics i orientà el seu interès cap a la problemàtica sociològica de

⁶⁶ L'any 1976 va sortir de la Facultat la primera «generació» de llicenciats en Ciències de la Informació de la UAB. La Facultat quedava consolidada amb dues seccions, la de Periodisme i la de Publicitat, i amb uns seixanta professors específics. En acabar la dècada, a més de la biblioteca, l'hemeroteca i el centre de documentació, la Facultat comptava amb laboratoris de televisió i de ràdio. El nombre d'estudiants va anar augmentant progressivament fins a situar-se a prop dels 3.000 als mitjans anys vuitanta.

⁶⁷ Al doctor Moragas cal reconèixer-li, d'altra banda, un paper rellevant en la gestió de la Facultat, de la qual fou degà en dos períodes (1978-1980 i 1982-1984), i també en la vertebració del llavors departament de Teoria de la Comunicació i en la direcció de moltes de les primeres tesis doctorals.

la comunicació de masses; així, el 1979 edità, com a compilador, un recull de textos dels «pares fundadors» de la *Mass Communication Research* (Laswell, Lazarsfeld, Hovland, Merton, etc.) juntament amb textos d'autors més recents, americans i europeus, sota el títol de *Sociología de la comunicación de masas*. L'oportunitat d'aquest *reader* en llengua castellana ha estat confirmada àmpliament per la gran difusió que va assolir a Espanya i a Llatinoamèrica, cosa que en motivà dues reedicions posteriors (la tercera, del 1985, en quatre volums).

Encara en el cercle d'influència universitària, i a part de la producció d'alguns autors ja consagrats dins el camp de la comunicació, com R. GUBERN (*Comunicación y cultura de masas*, 1977; *El cine sonoro de la II República*, 1977; *La censura. Función política y ordenamiento jurídico bajo el franquismo*, 1980), caldria fer una menció a les aportacions des de camps propers, com la filosofia, la lingüística, l'antropologia, la sociologia, la ciència política i d'altres⁶⁸.

D'altra banda, els àmbits d'estudi es diversifiquen notablement. Les tradicions anteriors que tenien la premsa i el periodisme com a objecte preferent, continuen tenint adeptes (GUILLAMET, 1977; CREXELL, 1977; OLIVER, PAGÈS & PAGÈS, 1978; SOLÀ DACHS, 1978; FONTCUBERTA, 1980), i la nova situació professional motiva una reflexió important que s'expressà en el I Congrés de Periodistes Catalans (1978) i en unes jornades sobre la crisi de la premsa (Associació de la Premsa de Barcelona, 1979), i també alguns estudis específics sobre la transformació tecnològica (BATALLA & PÉREZ DE ROZAS, 1979). L'estudi del cinema també mogué els estudiosos a explorar sobretot aspectes històrics (PICAS, 1976; FONT 1976; GUBERN, 1977; CAPARRÓS 1978a i 1978b; diversos autors, 1978a i 1978b; ICC, 1980).

La història de la ràdio i els nous fenòmens radiofònics a partir de la llibertat d'emissió mereixeren igualment l'atenció des de diverses òptiques (CASTELLÓ ROVIRA, 1977; MUNSÓ CABÚS 1978 i 1980; SALILLAS, 1978; SALILLAS & RAFEL LLENA, 1980).

Apareixen nous objectes d'estudi en el panorama de la recerca catalana en comunicació: la informació i la privacitat (MOLINERO, 1977), la moda (RIVIERE, 1977), la documentació (COLL & VINENT, 1978 i 1980), els còmics (COMA, 1979), el vídeo (BONET et al., 1980). Però, curiosament, no trobem cap obra dedicada a la televisió. I no és pas que aquest mitjà no suscités interès. En

⁶⁸ Algunes mencions significatives en aquest sentit i d'aquest període: VICTÒRIA CAMPS, *Pragmática del lenguaje y filosofía analítica* (Barcelona, 1976); A. CIRICI PELLICER, *La estética del franquismo* (Barcelona, 1977); J. TRIADÓ, *Una cultura sense llibertat* (Barcelona, 1978); X. FABREGAS, *Iconología de l'espectacle* (Barcelona, 1979); A. PUIG, *Sociología de las formas* (Barcelona, 1979); S. GINER, *Sociedad masa: crítica del pensamiento conservador* (Barcelona, 1979); F. VALLVERDÚ, *La normalització lingüística a Catalunya* (Barcelona, 1979); S. SERRANO, *Lingüística i qüestió nacional* (València, 1979) i *Signes, llengua i cultura* (Barcelona, 1980); R. GABÀS, *J. Habermas: Dominio técnico y comunidad lingüística* (Barcelona, 1980); i M. D. RENAÚ, *Els inicis del llenguatge i la comunicació en l'infant* (Barcelona, 1980).

realitat, era un dels problemes comunicatius que més preocupava a Catalunya, sobretot sota l'òptica específica de la recuperació de l'autonomia i del procés de normalització de la llengua i la cultura catalanes. Justament durant els darrers anys setanta se celebraren diverses trobades i col·loquis amb aquesta temàtica de fons (Diversos autors, 1979, 1980 i 1981); un d'aquests fou organitzat per la Facultat de Ciències de la Informació amb el tema «Televisió i autonomia política» (1979) i aplegà a Barcelona experts internacionals com Schiller, Golding, Cayrol, Pross, Richeri o Hamelink.

Finalment, cal recordar un fet d'interès singular: l'aparició, pel juny del 1980, de la primera revista catalana dedicada a la recerca en comunicació. Es tracta de la revista *Anàlisi. Quaderns de comunicació i cultura*, promoguda pel que llavors era el Departament de Teoria de la Comunicació de la UAB⁶⁹. Com a director, Miquel de Moragas exposava en un article el context científic i polític en el qual se situava la revista, i afirmava concretament que apareixia «en un moment important de la història de la nostra nació»; hi afegia, d'altra banda, que les condicions acadèmico-científiques de sortida a Catalunya d'*Anàlisi* s'assemblaven més a les de *Communications* del CECMAS de París, que no pas a altres revistes com la francesa *Communications et Langues*, o la italiana *Ikon* o la nord-americana *Journal of Communication*, per posar només uns exemples coneguts⁷⁰.

b) Creixement i consolidació (1981—)

A la majoria de factors anteriors, que continuen durant els anys vuitanta, se n'hi afegeixen alguns de nous que contribueixen a consolidar aquesta dècada la línia clarament ascendent de dedicació des de Catalunya a la recerca en matèria de comunicació. Advertim d'entrada que es fa molt difícil d'avaluar aquesta darrera etapa de la investigació comunicativa a Catalunya, sobretot per dues raons: pel notable volum de la producció intel·lectual en aquest camp i per la dificultat òbvia de distanciament que facilita la visió de conjunt. En conseqüència, aquesta només pot ser una primera aproximació molt global als diversos fronts de recerca oberts i/o més o menys consolidats al llarg de la primera meitat dels vuitanta; en qualsevol cas, les referències no podran ser de cap manera exhaustives.

Així, amb l'objectiu d'oferir aquí una visió alhora panoràmica i sintètica de l'evolució de la recerca comunicativa a Catalunya durant els anys 1981-1987, hem

⁶⁹ Al primer número apareixia com a director Miquel de Moragas i com a redactor en cap Josep Gifreu, i formaven el consell de redacció, a més dels dos professors citats, els següents: Salvador Alsius, Lluís Bassets, Jordi Berrio, Romà Gubern, José Manuel Pérez Tornero i Jordi Pericot.

⁷⁰ M. de MORAGAS, «Les revistes especialitzades de comunicació: una perspectiva per a situar *Anàlisi*», dins *Anàlisi* 1, juny 1980, pp. 7-15.

optat per destacar els principals factors «infraestructurals» de creixement i de consolidació, en primer lloc, i agrupar després la majoria d'aportacions en sis grans línies de recerca i de dedicació.

Convé tenir present que aquesta fase té com a teló de fons una situació política caracteritzada per dos trets primordials: la reinstitucionalització democràtica a tots els nivells de la societat catalana (eleccions generals el 1977 i 1979 i municipals el 1979) i la reimplantació de l'autonomia (eleccions autonòmiques el 1980).

Principals elements infraestructurals. L'important avenç en la producció de recerca en comunicació durant aquests anys vuitanta s'explica en gran part per la progressiva disponibilitat de recursos que poden ser considerats com la infraestructura de base per a la investigació. Aquests recursos es podrien agrupar en els quatre blocs següents:

—Professionalització de la investigació acadèmica. Tant el procés de consolidació de la Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, com l'aprovació el 1982 de la Llei de Reforma Universitària (LRU), propiciaren una gradual professionalització dels primers investigadors universitaris en matèria de comunicació. Si els esforços del professorat per proporcionar una formació específica en periodisme i publicitat havien exigit els anys setanta una primera aproximació als diversos camps i disciplines susceptibles d'interès, amb la reforma universitària aquests esforços s'hagueren de materialitzar en tesis doctorals, com a via per accedir a la plena professionalització acadèmica. Del 1981 al 1987, ha estat ja molt considerable el nombre de tesis llegendes a la Facultat, i per tant s'han consolidat moltes línies sectorials de recerca⁷¹. Molts dels nous professors doctors van aconseguir de superar les corresponents oposicions i establir-se com a professors catedràtics o titulars d'Universitat, situació que oferia unes perspectives de dedicació a la docència i a la investigació totalment favorables. La creació al si de la UAB de dos departaments universitaris específics, el Departament de Periodisme i el de Comunicació audiovisual, Publicitat i Documentació, a partir del curs 1986-1987, havia de facilitar l'articulació i la potenciació de les dedicacions a la recerca els anys següents. Encara caldria afegir-hi consideracions similars per a alguns professors i departaments de la mateixa UAB o de la Universitat de Barcelona que prestaven una certa atenció a la problemàtica comunicativa des de camps afins (Història, Lingüística, Filosofia, Sociologia, Política, Psicologia, Belles Arts i Disseny, etc.).

—Ampliació de les instàncies interessades en la recerca. L'interès per la recerca en comunicació o en àmbits afins s'estén a principis dels vuitanta a diferents

⁷¹ Veg. els enunciats de les tesis doctorals que es recullen a la bibliografia adjunta.

instàncies o institucions de la societat catalana i per motivacions varies, professionals en alguns casos, polítiques en d'altres o també culturals. Destaquen en aquest sentit la labor pionera d'algunes institucions com la Diputació de Barcelona, en el seguiment de la comunicació local (premsa local i comarcal, ràdios municipals i televisions locals); el Servei de Promoció de la Premsa de la Generalitat de Catalunya, en el paper de la premsa a l'escola; l'Institut d'Estudis Catalans, en la promoció de recerca sobre llengua, cultura i comunicació (promoció d'estudis prospectius i d'un diccionari de la comunicació). També es pot remarcar l'atenció de diverses entitats professionals, com l'Associació de la Premsa de Barcelona (Col·legi de Periodistes de Catalunya, des del 1986) o l'Institut de Cinema Català; la creació de la Societat Catalana de Comunicació el 1985; i molt especialment, la creació del Centre d'Investigació de la Comunicació el 1987, centre adscrit a la Presidència de la Generalitat de Catalunya⁷². També es podia observar una ampliació de l'interès a altres entitats cíviques o socials, les quals, si no podien promoure directament la investigació —llevat d'alguna institució rellevant, com l'Ajuntament de Barcelona o alguna caixa d'estalvis—, en canvi podien contribuir a propiciar-la demostrant una sensibilitat creixent pel camp.

—Promoció de nous estudiosos del camp. La formació impartida a l'esmentada Facultat de Ciències de la Informació, junt amb la inicial demanada de recerca expressada per diverses instàncies de la societat catalana, possibilitaren l'aparició d'una nova «generació» d'estudiosos de la comunicació a Catalunya, amb unes característiques força diferents dels anteriors. Es tracta de joves investigadors, preparats i interessats específicament en la recerca comunicativa, que ja poden integrar-se en alguns grups o en algunes línies de recerca preexistents, i que es proposen d'entrada una sortida professional emmarcada, entre la docència i la investigació, en alguna de les àrees de la comunicació. En aquest sentit, l'existència de beques de diferent procedència i d'ajuts per a determinades activitats, tot i constatar-ne la insuficiència, ha contribuït de manera important a la preparació de bona part d'aquests nous estudiosos.

—Aparició de col·leccions editorials especialitzades. Una darrera i no menys important base infraestructural d'aquesta nova etapa ha estat l'aparició de noves i relativament importants col·leccions d'editorials especialitzades en alguna àrea de la comunicació. La disponibilitat de textos, tant si es tracta de traduccions com de produccions d'autors autòctons, ha de considerar-se de primera necessitat en una etapa com la que resseguim, de consolidació de l'«escola catalana». En aquests anys vuitanta hem assistit a Espanya, en general, a una autèntica batalla editorial per

⁷² El Centre d'Investigació de la Comunicació va ser creat per un decret del 3 d'agost del 1978 com a òrgan del departament de la Presidència de la Generalitat i sota la dependència immediata de la Secretaria General de la Presidència; en fou nomenat director el periodista Wifredo Espina. Com a primeres activitats, aquest centre convocà uns ajuts i premis a la recerca en comunicació, i començà a preparar una base de dades especialitzada en matèria de comunicació a Catalunya.

controlar les edicions de textos de comunicació. És un signe de la vitalitat del mercat específic —format sobretot pels milers d'estudiants de Ciències de la Informació— i de la nova sensibilitat davant d'aquesta temàtica. Deixant de banda les col·leccions de fora de Catalunya, però que a Catalunya també tenien una difusió com les altres, hauríem de citar particularment les contribucions d'editorials amb seu a Barcelona, com Gustau Gili (col·leccions «Comunicación visual», «Punto y línea» i «Mass Media»), Paidós (col·lecció «Paidós comunicación»), Ariel (col·lecció «Ariel comunicación»), Mitre (diferents col·leccions) i altres, amb menys assiduitat; en tot cas, cap de les noves col·leccions no era editada en català, i només algunes editorials publicaven alguns textos en català (la més important, Edicions 62).

Les grans línies de recerca. En un esforç de síntesi i amb el risc evident que això comporta, pretenem d'oferir ara una visió global de la recerca desenvolupada aquests anys vuitanta a Catalunya, agrupada en sis grans línies. Aquesta divisió vol ser simplement operativa a efectes de l'exposició, i no prejutja res sobre la coherència o solvència dels resultats globals o particulars. Intenta sistematitzar sota els criteris preferents que en cada cas s'expliciten, les aportacions més significatives de la investigació catalana en comunicació. Com es podrà observar, un dels eixos centrals del conjunt de la recerca efectuada es va centrant novament en el paper del sistema de comunicació social a Catalunya en relació amb tot el procés de recuperació de les llibertats i de reconstrucció de la identitat cultural i nacional.

1) Història de la comunicació a Catalunya. Com en altres sectors de les ciències socials, durant aquests anys se suscita un interès creixent i justificat d'investigar el passat de la comunicació a Catalunya, que havia estat totalment ignorat durant les dècades del franquisme. Les aportacions en la recuperació de la pròpia història comunicativa procedeixen d'autors ben diversos i presenten resultats molt irregulars. En general no són historiadors els qui produeixen estudis historiogràfics sobre els mitjans, sinó estudiosos procedents d'àmbits professionals (premsa, cinema, ràdio i televisió, etc.) o de Ciències de la Informació o d'algun altre àmbit universitari proper.

L'estudi de la comunicació a Catalunya sota el franquisme motiva algunes de les recerques més significatives. És el cas de l'obra de GIFREU (*Sistema i polítiques de la comunicació a Catalunya. Premsa, ràdio, televisió i cinema, 1970-1980*, Barcelona, 1983), tesi doctoral sobre les transformacions estructurals dels quatre principals «mass media» a Catalunya des del franquisme fins a la recuperació de la democràcia i l'autonomia, i també sobre l'evolució de les polítiques comunicatives. En la recuperació de la història recent, hi ha moltes altres aportacions, més o menys monogràfiques, entre les quals convé destacar les relatives a la censura (GUBERN, 1981), a algunes revistes rellevants (Diversos autors, 1988), a algunes

emissores de ràdio (GARCIA, 1982; ANTON & JULIANA, 1984), a la premsa clandestina (VILADOT, 1987) o a la televisió⁷³.

Més enllà del període franquista, l'interès historiogràfic comença a generar interessants incursions en els períodes anteriors de la història dels mitjans a Catalunya. Hi ha notables esforços en la clarificació sistemàtica de la història d'alguns mitjans durant determinats períodes. Així ho palesen les obres, resultat de tesis doctorals, de Rosa FRANQUET (*Història de la radiodifusió a Catalunya. Del naixement al franquisme*, Barcelona, 1986) o de Palmira González sobre els orígens i consolidació del cinema català (GONZÁLEZ, 1986 i 1987). Apareixen també molts estudis monogràfics, o bé sobre alguns diaris o periòdics d'especial significació, o bé sobre periodisme local; entre els primers, convé citar l'obra de Josep M. Figueres, un dels pocs historiadors dedicats àmpliament a aquesta labor (FIGUERES, 1981), i les aportacions sobre revistes infantils (LARRUELA, 1985), o sobre *La Revista* (RIBÉ, 1983); i entre les monografies locals, recordem les dedicades a la premsa de Vic (MIRALPEIX, 1981), de Granollers (SUBIRÀ, 1982), de Tarragona (VIRGILI SANROMÀ, 1982), de Ripoll (PALOMERA, 1982), d'Igualada (1983) i de Girona (COSTA FERNÁNDEZ, 1986). També algunes revistes, més o menys especialitzades, s'han ocupat de la recuperació de la història dels mitjans a Catalunya; podem citar com a casos més interessants *L'Avenç*, de divulgació històrica, *Cinematògraf*, d'investigació cinematogràfica, i *Annals del periodisme català*, de temàtica periodística.

D'altra banda i al llarg dels anys més recents, s'observa un interès creixent en l'estudi d'un objecte d'una gran importància històrica —i també teòrica— com és la formació de la comunicació i la cultura de masses a Catalunya al llarg de les primeres dècades del segle XX. Una primera i interessant aproximació en aquesta línia és l'obra del professor i periodista Josep M. CASASÚS, resultat de la seva tesi doctoral (*Lliçons de periodisme en Josep Pla*, Barcelona, 1986; i *El pensament periodístic a Catalunya*, Barcelona, 1987), que aborda tant la transformació del periodisme català del XIX en el periodisme modern de Pla, Xammar o Gaziell, com la plasmació de les primeres teories periodístiques. Igualment, un grup de joves professors d'Història de la Comunicació del Departament de Periodisme de la UAB ja fa alguns anys que està investigant amb un objectiu global similar⁷⁴.

2) L'estructura comunicativa de Catalunya. El coneixement de l'estructura i dels trets peculiars dels mitjans, processos i circuits de la comunicació social ha

⁷³ Especialment, J. M. Baget Herms, «Evolució històrica de la televisió a Espanya i a Catalunya», dins PARÉS et al., 1981, pp. 45-93.

⁷⁴ Els professors E. Marín, J. M. Tresserras i J. L. Gómez Mompart tenien ja en fase avançada el 1987 la realització de les seves respectives tesis doctorals on, de forma complementària, intentaven situar i analitzar els orígens i la consolidació de la cultura de masses a Catalunya fins als anys trenta (veg. TRESSERRAS, 1986).

motivats l'aparició d'una abundant documentació en forma de llibres, articles, dossiers o altra «literatura grisa». Diverses institucions catalanes s'han sensibilitzat davant la urgència d'adquirir, processar, sistematitzar i analitzar les dades pertinents sobre el sector de la comunicació, i en aquestes demandes molts investigadors, universitaris o no, hi han col·laborat. A part d'algunes instàncies universitàries —la revista *Anàlisi* va començar a recollir dades en aquest sentit (*Anàlisi*, 1982) a partir d'una recerca col·lectiva prèvia (Moragas i alt., 1981)—, les institucions polítiques començaren també a promoure estudis d'aquest tipus (Generalitat, 1981 i 1982; la Diputació de Barcelona, amb *Arrel*, 1982), que conduïren a dues fites especialment importants, a saber: l'edició de l'*Anuari de la premsa catalana*, 1986 (Generalitat de Catalunya, 1987) i del *Llibre del cens de la premsa local i comarcal*, 1985 (Diputació de Barcelona, 1986).

Altres entitats com l'Institut del Cinema Català (Converses de Cinema a Catalunya, 1981) o l'Associació de la Premsa de Barcelona ajudaren de diverses maneres a la recollida i difusió de dades. De tota manera, la labor pionera d'alguns estudiosos en aquests camps va servir de fet com a suplència d'una tasca atribuïble a l'Administració pública. A més de les obres ja citades anteriorment, convé referir-se aquí a algunes aportacions especialment rellevants: la del periodista i professor J. GUILLAMET, especialista en la recerca en premsa local i comarcal (*La premsa comarcal. Un model català de periodisme popular*, Barcelona, 1983; i *La premsa a Catalunya*, Barcelona, 1987); la de l'economista C. JOSÉ i SOLSONA (*El sector cinematogràfic a Catalunya: una aproximació quantitativa*, Barcelona, 1983); el conjunt de ponències aglutinades entorn de les I Jornades sobre meso-comunicació a Catalunya, organitzades per la Facultat de Ciències de la Informació pel març del 1984 (Diversos autors, 1985); l'obra dirigida per J. GIFREU (*Comunicació, llengua i cultura a Catalunya: Horitzó 1990*, Barcelona, 1986) en la seva part descriptiva de tot el sistema comunicatiu a la Catalunya dels primers vuitanta; a moltes altres aportacions més o menys sectorials, com sobre la comunicació rural (MORAGAS, GONZÁLEZ & GÓMEZ, 1983), sobre la televisió (PARÉS et al., 1981; CARRERAS, 1987; COROMINAS & LLINÉS, 1988), sobre la ràdio (PRADO, 1981c; MARTÍ, 1982; BERRIO & SAPERAS, 1982), sobre el consum de premsa (MATEO, 1985; CORBELLÀ, 1985), sobre la comunicació local en general (MORAGAS, 1987); etc.

Una iniciativa d'especial rellevància en un àmbit proper al que aquí ens ocupa fou l'àmplia recerca engegada a instàncies de l'anomenat Pacte Cultural entre les principals institucions polítiques catalanes signat a la darrereria del 1985⁷⁵, sobre els

⁷⁵ El «pacte cultural» fou una important operació política que implicava una entesa bàsica sobre la gestió i la promoció del patrimoni cultural de Catalunya, signada per l'octubre de 1985 entre aquestes institucions: Generalitat de Catalunya, Ajuntament de Barcelona, Diputacions de Barcelona, de Girona i de Lleida, Federació de Municipis de Catalunya i Associació de Municipis de Catalunya.

equipaments culturals de Catalunya; aquesta recerca de camp fou presentada en setze volums com a *Llibre blanc de la cultura a Catalunya* (Fundació Jaume Bofill, 1986).

3) *Mass media* i reconstrucció cultural i nacional. Estretament vinculada al tipus de recerca anterior, la investigació sobre la funció dels mitjans de comunicació en relació amb la problemàtica de la reconstrucció del país i la recuperació dels trets d'identitat propis, especialment la llengua, començà també a fer-se un espai aquests darrers anys en les ocupacions investigadores. Aquesta problemàtica podia plantejar-se més en concret, és a dir, en quines condicions la situació comunicativa a Catalunya podia contribuir o no al procés general de redreçament cultural i d'autogovern; o bé la qüestió podia posar-se més en general, com a problemàtica comuna a molts altres països.

La reflexió més teòrica sobre identitat nacional i mitjans tot just s'ha insinuat en algun investigador (Moragas, 1985), però no ha aglutinat cap aportació significativa. En canvi, els estudis sobre el cas català durant aquests anys vuitanta comencen a ser dignes de menció. La reflexió s'ha originat des d'inquietuds distintes, però sovint complementàries: des de la cultura (CASTELLET, 1983) o des de la llengua (SERRANO, 1980; VALLVERDÚ, 1982; STRUBELL, 1982), des dels partits polítics o la Universitat o altres entitats interessades en aquests objectius. Una recerca paradigmàtica amb aquesta orientació fou l'encarregada per l'Institut d'Estudis Catalans i dirigida pel professor J. Gifreu, ja citada (*Comunicació, llengua i cultura a Catalunya: Horitzó*, 1990), que comptà amb l'estreta col·laboració dels joves investigadors Maria J. Recoder i Joan M. Corbella; aquesta recerca introduïa una metodologia prospectiva, que el mateix equip investigador aplicà a l'estudi de la comunicació per cable (GIFREU, 1988).

El tipus de recerca prospectiva té interès en tant que suport científic de la presa de decisió, la qual pren la forma de polítiques concretes, i del seu desenvolupament o planificació. És a dir, els darrers anys han sorgit algunes iniciatives o demandes properes a la investigació aplicada al suport de polítiques i de la planificació de la comunicació a Catalunya. Aquesta fase en estat embrionari s'ha manifestat en treballs del mateix camp, com en els citats o alguns altres (PARÉS et al., 1981; Diversos autors, 1984; BELLON et al., 1987), o també en camps afins, com fou la proposta del sociòleg S. Cardús en el marc de l'esmentat *Llibre blanc de la cultura a Catalunya* (CARDÚS, 1986) o bona part de les conclusions del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, celebrat el 1986, on es plantejaven alternatives en l'àmbit de mitjans en el sentit de la constitució d'un espai català de comunicació que comprengués tots els territoris de llengua catalana⁷⁶.

⁷⁶ Una de les àrees del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana va ser dedicada a Mitjans de Comunicació i Noves Tecnologies. Coordinada pel sociolingüista Francesc Vallverdú, celebrà el seu congrés específic a Perpinyà del 2 al 4 de maig de 1986, al qual es presentaren aquestes quatre

4) Recerca teòrica i metodològica. Si ja al llarg dels anys setanta, com hem dit més amunt, s'introduïren a Catalunya els grans corrents internacionals de la *Communication Research*, és els vuitanta quan algunes de les principals teories comencen a arrelar i a produir unes primeres línies de treball. I si els primers paradigmes teòrics procedien de la tradició funcionalista nord-americana i els segons de l'estructuralisme d'origen franco-italià, el tercer bloc que s'acabà d'introduir als primers vuitanta fou el derivat de l'Escola de Frankfurt. El principal introductor d'aquesta tradició a la Facultat de Ciències de la Informació fou el professor Jordi Berrio (BERRIO, 1983), que ha dedicat una atenció primordial a la teoria de l'opinió pública inspirada en l'obra de Habermas; també el professor Enric Saperas s'interessà especialment per la introducció i la discussió d'aquest corrent de pensament, dedicant-hi part de la seva tesi doctoral (SAPERAS, 1980 i 1983). Posteriorment, la tradició de l'Escola Crítica, junt amb altres de pròximes com l'Escola de Birmingham, ha ampliat notablement el seu radi d'influència en la investigació comunicativa; un cas singular seria el dels professors J. M. Tresserras i E. Marín, que han iniciat un esforç de repensar la teoria de la comunicació des de posicions crítico-marxistes (TRESSERRAS-MARÍN, 1987).

De tota manera, fins ara almenys, no sembla que es puguin trobar grups o línies de recerca teòrica absolutament identificats amb alguna d'aquestes grans tradicions. Més aviat sembla que un cert eclecticisme, amb components més o menys decantats cap a un costat o l'altre, presideix aquesta etapa de consolidació de l'«escola catalana», que d'altra banda es veu forçosament obligada a reflectir la crisi internacional de la teoria de la comunicació.

D'aquí que resulta més operatiu, a efectes d'inventari, intentar situar les aportacions d'aquest apartat en relació amb les preferències disciplinàries. En aquest sentit, prevalen els esforços dedicats a la discussió teòrica dins el marc de la teoria sociològica i política, d'una banda, i de la teoria lingüístico-semiòtica, de l'altra, amb algunes incursions a altres terrenys, com el de la filosofia o l'antropologia.

Algunes obres han contribuït singularment a facilitar i motivar el debat teòric general durant aquests anys; és el cas del ja citat *reader* editat per Moragas (*Sociología de la comunicación*, edicions de 1979, 1982 i 1985) i del seu manual sobre *Teorías de la comunicación* (MORAGAS, 1981); cal insistir en la importància sobretot de la primera obra, que de fet ha estat l'única antologia en castellà dels textos principals dels «pares fundadors» de la recerca mundial en comunicació, cosa que explica la seva notable acceptació i difusió en tota l'àrea d'influència espanyola

ponències principals: «Aproximació a la història del català als mitjans de comunicació», per J. Guillaumet; «La situació del català als mitjans de comunicació», per J. Berrio i M. de Moragas; «El repte de les noves tecnologies de la informació i de la comunicació», per D. Bernardo; i «El català i el nou marc europeu» per J. Gifreu.

(Estat espanyol i Amèrica Llatina). També l'edició d'articles a la revista *Anàlisi* (especialment, números 3, 4 (1981), 7/8 (1983) i 9 (1984)), ha estat una base important per a la discussió. Lògicament, i en aquest sentit, caldria no oblidar l'enorme influència dels textos —traduccions o revistes especialitzades— que els anys vuitanta ja arriben i circulen entre els sectors investigadors catalans. Que ja s'està en una fase de consolidació, si més no, de terminologia i de conceptes, ho demostra l'ambiciós projecte d'edició d'un diccionari català sobre comunicació, dirigit per J. Berrio i E. Saperas⁷⁷.

En el terreny més sociològic i sociopolític, la recent obra de Saperas ha facilitat un ampli estat de la qüestió sobre la crisi de la *mass communication research* i les noves tendències de recerca sobretot en el camp dels efectes cognitius dels mitjans (SAPERAS, 1985 i 1987).

Pel que fa a la recerca de caràcter semiòtic, a principis dels vuitanta el professor J. M. Pérez Tornero aglutinà un grup de treball en la línia de l'Escola de París (Greimas, Courtès, Landowski), per bé que amb l'intent de renovar i fonamentar una teoria semiòtica de la comunicació de masses i d'estudiar específicament les estructures discursivo-comunicatives dels processos de «mass-meditatització» de les societats concretes. Aquesta perspectiva teòrica i programàtica és explicitada en l'article «Por una sociosemiòtica de los discursos de la comunicación de masas» (PÉREZ TORNERO, 1981) i aplicada concretament a l'àmbit del discurs publicitari pel mateix autor en la seva tesi doctoral (PÉREZ TORNERO, 1982). Altres aportacions en aquesta línia foren les del professor L. Vilches sobre la lectura de la imatge (VILCHES 1983 i 1987) o el número monogràfic de la revista *Anàlisi* sobre semiòtica de la comunicació de masses (*Anàlisi*, 1983). Aquest grup fundà el 1984 la revista *Estudios semióticos*, dirigida pel professor Vilches i editada per l'Associació d'Estudis Semiòtics de Barcelona. I originà investigacions particulars que en certs casos donaren lloc a tesis doctorals (RODRIGO 1986; RUIZ COLLANTES, 1986; MONTERO, 1987).

Dintre una orientació fonamentalment pragmàtica, convé esmentar a part la labor del professor Jordi Pericot, Catedràtic de Disseny a la Facultat de Belles Arts de la Universitat de Barcelona, el qual ha dedicat bona part de la seva recerca a sentar les bases d'una teoria de la imatge, entenent-la com a teoria parcial del discurs produït a partir d'actes comunicatius amb component visual; la plasmació més definitiva de la seva recerca es troba en la seva tesi doctoral, publicada sota el títol *Servirse de la imagen* (Barcelona, 1987).

⁷⁷ Aquest projecte de diccionari fou encarregat per l'Institut d'Estudis Catalans als professors J. Berrio i E. Saperas, que amb l'estreta col·laboració de les joves investigadores Maria Corominas i Montserrat Llinès, el realitzaren entre el 1985 i el 1987. El diccionari es compon d'uns articles fonamentals, que els autors anomenen «de primer ordre», i uns altres «de segon i tercer ordre» que corresponen a la definició del vocabulari del camp.

Una altra contribució important a la investigació de la imatge, sobretot des d'una aproximació interdisciplinària sobre el paper crucial que ha exercit i exerceix en la modelació de la cultura, ha estat la recent obra de R. GUBERN, *La mirada opulenta* (Barcelona, 1987b), on culmina d'alguna manera la seva exploració icònica iniciada amb *Mensajes icónicos en la cultura de masas* (Barcelona, 1974). Aquest prolífic autor també ha dedicat una atenció singular a l'impacte socio-cultural de les noves tecnologies de la informació en la seva obra *El simio informatizado* (Madrid, 1987a).

En l'àrea d'història de la comunicació, també s'han aglutinat esforços per repensar el tractament tradicional de l'anomenada història del periodisme, i tant des d'un punt de vista teòric com metodològic. Fou principalment M. Vázquez Montalbán qui els últims setanta realitzà un esforç pioner en aquesta línia, en la seva *Historia y comunicación social* (Barcelona, 1980). De la seva part, la professora Amparo MORENO planteja en la seva tesi (Bellaterra, 1984) la hipòtesi de l'«arquetip viril» com a paradigma central per a una lectura no-androcèntrica de la història de la comunicació social. I finalment, amb un nou enfocament dels treballs historiogràfics sobre la premsa en relació amb la comunicació social (MARÍN, 1982), un grup de professors de Ciències de la Informació, E. Marín, J. M. Tresserras i J. L. Gómez Mompert, engegaren una línia coordinada de recerca sobre la formació de la societat i la cultura de masses a Catalunya.

5) Problemàtica internacional de la comunicació. L'interès per la comunicació internacional i la seva problemàtica arrelà també a Catalunya a la darrerïa dels setanta, sobretot arran de la confluència de diversos factors, entre els quals destaquen aquests: la connexió amb les preocupacions dels centres del debat internacional, singularment la Unesco i la IAMCR/AIERI; la progressiva sortida a l'exterior dels investigadors catalans i, vice-versa, la visita a Barcelona d'experts internacionals (Schiller, Richeri, Cayrol, Mattelart, Martín Barbero, etc.); la particular atenció suscitada per l'«Informe Mac Bride»; la posterior preocupació pels processos d'integració cultural i política de l'Estat espanyol, i de Catalunya, a Europa; etc.

Els primers anys vuitanta, doncs, van consolidar a Catalunya una primera fase de connexió amb la problemàtica internacional, no sols en l'aspecte de reflectir en l'articulació interna de línies de pensament i recerca la crisi general de paradigmes teòrics, com hem vist ja, sinó en tant que objecte específic d'investigació. De tota manera, cal constatar que la recerca en comunicació internacional no ha avançat gaire aquests anys.

Un dels vincles més notables dels investigadors catalans amb les instàncies internacionals s'establí a través de la International Association for Mass Communication Research (IAMCR/AIERI). A partir de 1976, la presència dels investigadors catalans als congressos bianuals ha estat constant i cada cop més nombrosa; no sols això, sinó que fins i tot un representant català, el professor Manuel Parés i Maicas, aconseguí de ser designat membre del comitè executiu, i el

més important, que al XV Congrés de Nova Delhi del 1986 s'aprovà la candidatura de Barcelona i de la Facultat de Ciències de la Informació com a seu del XVI Congrés de la IAMCR/AIERI, que se celebrà el 1988⁷⁸.

Ultra l'establiment de relacions i de vinculacions més o menys institucionals amb la IAMCR/AIERI, caldria fer menció de les diverses relacions particulars d'alguns professors i investigadors catalans amb institucions o instàncies internacionals o estrangeres, des de la Unesco a universitats o a revistes especialitzades; durant aquests anys vuitanta, les col·laboracions a diferents nivells i els intercanvis amb l'exterior s'han fet més habituals, sobretot entre Catalunya i Europa, i entre Catalunya i Amèrica Llatina.

Malgrat que els resultats en obres concretes de recerca internacional no són per ara gaire brillants, convé donar compte d'algunes aportacions en aquesta direcció. Si bé la dimensió internacional de diversos objectes de recerca ha estat abordada en molts casos, aquí només ens volem referir a les investigacions que tenen per objecte específic la comunicació internacional com a tal. El professor Marcial Murciano s'ha dedicat molt especialment a aquesta àrea de recerca, des de la seva tesi de llicenciatura (MURCIANO, 1980) fins a la realització de la tesi doctoral, passant per gran nombre d'articles (MURCIANO, 1981, 1982a i 1985a i 1985b) i, singularment, la coordinació d'un número monogràfic de la revista *Anàlisi* dedicat a la comunicació internacional (*Anàlisi*, 1987). També el professor J. GÍFREU publicà un manual titulat *El debate internacional de la comunicación* (Barcelona, 1986), sobre l'evolució dels principals conflictes polítics i teòrics entorn de la comunicació els darrers quaranta anys. L'interès per temàtiques pròpies de la situació comunicativa internacional s'ha mostrat amb la publicació d'una obra de divulgació titulada justament *La comunicación internacional* (Diversos autors, 1985).

6) Recerca aplicada. En últim lloc, però no pas menys important, hem d'esmentar tota una sèrie de recerques, més o menys extenses o constants, que poden incloure's, per simplificar, en un bloc de recerca aplicada en un sentit ampli.

Entre aquestes aportacions destaquen les dedicades fonamentalment a cobrir àrees de docència. Donada la falta de tradició científica i/o pedagògica en moltes matèries pròpies del pla d'estudis de la Facultat de Ciències de la Informació, calgué un esforç important per proporcionar els textos i els manuals adequats, més enllà de la disponibilitat de textos espanyols o estrangers traduïts. Una part del professorat ja

⁷⁸ La presència de Catalunya als congressos de l'IAMCR/AIERI s'inicià el 1976 al X Congrés de Leicester (G. B.), amb l'assistència dels professors M. de Moragas i M. Parés. Als següents congressos, l'assistència catalana anà augmentant, bé que sense aportacions importants (veg. M. PARÉS I MAICAS, «Breu informe sobre la International Association for Mass Communication Research», *Anàlisi* 3, 1981, pp. 137-142). En reconeixement a la labor realitzada en aquest sentit pel professor Parés, la Facultat de Ciències de la Informació de Catalunya l'anomenà coordinador general del XVI Congrés, que es va celebrar a Barcelona els dies 24-28 de juliol de 1988.

ha produït un nombre relativament notable d'aquests textos al llarg dels vuitanta, i aquest fet representa un pas endavant també en la recerca, aplicada en aquest cas a la formació de professionals del periodisme i de la publicitat.

Moltes de les referències esmentades anteriorment tenen també o poden tenir una evident utilitat per a la docència, però aquí volem donar compte d'aquelles obres que presenten una intenció directa de servir a la formació. És el cas de les dedicades a la comprensió dels diversos fenòmens o pràctiques de comunicació o bé a l'aprenentatge de les rutines en els diversos mitjans (FONTCUBERTA, 1980 i 1983; FUENTES, 1981 i 1982; ALCALDE, 1981; CASASÚS, 1981; GÓMEZ MOMPART, 1982; PRADO, 1981a; TUBAU, 1982; BERNAL & CHILLÓN, 1985; COLL VINENT, 1984; QUESADA, 1984 i 1987; TUÑÓN, 1988). Menció singular mereixen algunes recents recerques pròximes a aquesta classificació, però que la desborden clarament, com la del professor Casasús sobre la teoria dels gèneres periodístics en Josep Pla (CASASÚS 1985 i 1986) i la del professor H. Borrat, sobre el paper del diari independent com a actor polític (BORRAT, 1988).

D'altres obres d'aquests darrers anys, amb clara vocació de recerca aplicada, resulten difícils d'incloure en algun dels apartats anteriors i, tanmateix, no poden quedar en l'oblit. Algunes s'han interessat per les noves tecnologies o els nous mitjans, com és el vídeo (BONET et al. 1980), les ràdios lliures (PRADO 1983), les alternatives en comunicació (FONTCUBERTA & GÓMEZ MOMPART, 1983); la situació de l'electrònica i la informàtica (Generalitat, 1984), l'aplicació de l'audiovisual a l'escola (ALBERO, 1984) o el desenvolupament de les telecomunicacions (MIRALLES & SOY, 1987). I altres encara han abordat aspectes jurídics (MOLINERO, 1981) o socio-polítics, com per exemple la ideologia regional de la premsa espanyola (PARÉS, 1984), la crisi de la televisió pública (COSTA, 1986) o la crisi de la premsa a Espanya (GALLEGO, 1988).

- AGUSTÍ, Ignacio (1940); *Un siglo de Cataluña*, Destino, Barcelona.
- ALBERO ANDRÉS, Magda (1984); *La televisión didáctica*, Mite, Barcelona.
- (1982); *The use of the Agency for Instructional Television, instructional development model in the design, production and evaluation of the series Give and Take*, tesi doctoral, Indiana University, Bloomington-Indiana.
- ALCALDE, Carmen; *Cómo leer un periódico*, ATE, Barcelona.
- ALMIRALL, Valentí (1984); *Artículos políticos, «Diari Català» (1879-1881)*, La Magrana (Edició a cura de Josep Maria Figueras), Barcelona.
- ALSINA THEVENET, H. (1977); *El libro de la censura cinematográfica*, Lumen, Barcelona.
- ALTABELLA, José (1986); «Bibliografía de la historia del periodismo español», *Bulletin d'histoire contemporaine de l'Espagne*, 3-4, juny-desembre CNRS, pp 25-95, París.
- AMETLLA, Claudi (1963); *Memòries polítiques, 1890-1917*, Pòrtic, Barcelona.
- ANÀLISI, (1980); «Porno-erotisme i mitjans de comunicació»: *Anàlisi*, núm. 2, desembre, monogràfic Bellaterra.
- (1981); «Democràcia fràgil», *Anàlisi* núm. 4, desembre, monogràfic Bellaterra.
- (1982); «Mitjans de comunicació a Catalunya-I» *Anàlisi*, núm. 5, maig, monogràfic Bellaterra.
- (1982); «Mitjans de comunicació a Catalunya-II» *Anàlisi*, núm. 6, maig, monogràfic Bellaterra.
- (1983); «Semiòtica de la comunicació de masses»: *Anàlisi*, núms. 7/8, març, monogràfic Bellaterra.
- (1984); «Sèries: cine, TV» *Anàlisi*, núm. 9, maig, Bellaterra.
- (1987); «Aspectes de la comunicació internacional»: *Anàlisi*, núms. 10/11, desembre, Monogràfic, Bellaterra.
- ANGUERA, Pere & CABRÉ, Rosa (1979); *Ideologia i història dels diaris reusencs en català*, Ed. Centre de Lectura, Reus.
- ANTON, Ma. Lluïsa & JULIANA, Enric (1984); *50 anys de ràdio a Badalona*, Museu de Badalona, Badalona.
- ARDIT, M., BALCELLS, A. & SALES, N. (1980); *Història dels Països Catalans. De 1714 a 1975*, Edhasa, Barcelona.
- ARREL, (1982); «Les ràdios municipals»: *Arrel*, núm. 3, extraordinari, abril-setembre, pp. 2-116.
- ASSOCIACIÓ DE LA PREMSA de Barcelona, (1979); *Jornades sobre la crisi de la premsa*, edició policopiada, Barcelona.
- (1980); *L'Associació de la Premsa de Barcelona davant les crisis de la premsa*, opuscle editat per l'associació, Barcelona.
- AVUI-SIC, (1975); *La premsa clandestina catalana, hoy*, folletó clandestí fotocopiats per Avui-SIC, Barcelona.
- BAGET HERMS, J.M.; «Evolució històrica de la televisió a Espanya i a Catalunya»: PARÉS, M. et al. pp. 45-94.
- (1965); *Televisión, un arte nuevo*, Rialp, Madrid.
- (1975); *18 años de TV*, Diàfora, Barcelona.
- BALLETBÓ, Anna, COSTA, Pere O. & SCHAAF, Sergi (1983); «Bases per a una política comunicativa a Catalunya»: *Primeres jornades catalanes sobre comunicació audiovisual* (10-12/10/83), pp. 11-50, Barcelona.
- BARBÉ, Xavier (1981); «La premsa diària en Catalunya»: IP-Mark, 214, octubre, pp. 71-77.
- BARBÉ I DURAN, Lluís; *La evolución de la exhibición cinematográfica en la provincia de Barcelona*, edició privada, s/d, Barcelona.
- BASSETS, Lluís (1979); «La comunicació clandestina en la España de Franco. Notas sobre cultura y propaganda de la Resistencia (1939-1975)»: Moragas, Miquel (ed.); *Sociología de la comunicación de masas*, Gili, pp. 432-450, Barcelona.

- (1981); «El futur dels mitjans i l'organització territorial de l'Estat»: VV.AA. *Autonomia i mitjans de comunicació*, Institut de Ciències Socials de la Diputació de Barcelona (XVII Setmanad'Estudis Socials), pp. 31-36, Barcelona.
- BASSETS, Lluís (ed.), (1981); *De las ondas rojas a las radios libres*, Gili, Barcelona.
- BASSETS L., BASTARDAS, E., BONET, L. M., GIREU & J. LABRADOR, A. (1979); *La premsa clandestina a Catalunya, 1939-1975*, inèdit, Barcelona.
- BATALLA, Xavier & PÉREZ DE ROZAS, Carlos (1979); *Tecnología de la prensa escrita de Barcelona*, Tesina de llicenciatura, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Bellaterra.
- BELLON, Patrick, BONET, Ll., CUBELES, Xavier & MIRALLES, Josep Maria (1987); *Estructura i planificació de la indústria del cinema a Catalunya*, CEP/ Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, inèdit, Barcelona.
- BENACH, J.A.; «L'Àvui de demà. Crònica d'un diari molt anunciat»: *Anàlisi*, núm. 5, pp. 111-120, Bellaterra.
- (1976); «Treinta años de disglosia y de paternalismo»: *Comunicación XXI*, núm. 23, agost, pp. 69-72.
- BENET, Josep (1964); *Maragall i la Setmana Tràgica*, Edicions 62, Barcelona.
- (1973); *Catalunya sota el Règim franquista*, Edicions Catalanes de París, Blume, (Barcelona 1978), París.
- BERNAL, S. & CHILLON, Ll. A. (1985); *Periodismo informativo de creación*, Mitre, Barcelona.
- BERRIO, Jordi (1981); *Teoría de la persuasión*, Tesi doctoral, Facultat de Lletres de la UAB, Bellaterra.
- (1983); *Teoría social de la persuasión*, Mitre, Barcelona.
- BERRIO, J. & SAPERAS, E. (1982); *Una experiencia de comunicación local: las radios municipales en Catalunya*, inèdit, Bellaterra.
- BERTRAN I PUJAN, Lluís, (1931); *Prensa de Catalunya*, Ajuntament de Barcelona, Barcelona.
- BLANCO SOLER, J.M. & MARTÍNEZ ESQUIVEL, F. (1981); *Diario de Barcelona: de la crisis a la ¿auto-gestión?*, Tesi de llicenciatura, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Bellaterra.
- BONADA, Lluís (1985); *El quadern gris de Josep Pla*, Empuries, Barcelona.
- BONET, Eugeni, i altres (1980); *En torno al vídeo*, Gili, Barcelona.
- BONET, Lluís, FREIXA, Francesc & SOY, Antoni (1986); *Inventari dels Equipaments Culturals de Catalunya*, CEP/ Fundació J. Bofill, (Part dels volums del *Llibre blanc de la Cultura a Catalunya*) inèdit, Barcelona.
- BONET, Lluís, PRATS, Francesc & SENDRA, Gemma (1987); *Atlas del desenvolupament cultural de la província de Barcelona*, CEP/ Diputació de Barcelona, inèdit, Barcelona.
- BORRAT, Héctor (1988); *El periódico como actor político*, Tesi doctoral, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, 4 vols. Bellaterra.
- BUSQUET, Joan (1981); «Prensa comarcal i censura»: *Arrel*, núm.1, abril-juny pp. 18-21, Barcelona.
- BUSQUETS I GRABUOSA, Lluís (1977); *Para leer la imagen. Mass-Media y educación*, ICCE, Madrid.
- BUSQUETS I MOLAS, Esteve (1952); *Veinte lecciones de periodismo apostólico*, Consejo Superior de Jóvenes Católicos, Madrid.
- (1976); *Quaranta anys de periodisme barceloní*, Pòrtic, Barcelona.
- CACHO, Vicente (1984); «Els modernistes i el nacionalisme cultural (1881-1906)» pròleg a *Els modernistes i el nacionalisme cultural. Antologia*, La Magrana, pp. V-XXXVIII, Barcelona.
- CADENA, Josep Maria, (1969); «Gentes de pluma y lápiz» sèrie de retrats a *Diario de Barcelona*, a partir de 28-XII-1969.
- (1984); «Les Associacions de periodistes a Barcelona»: *Annals de Periodisme Català*, núm. 0, abril-juny, pp. 7-18.
- (1987); «La premsa prohibida pel franquisme»: *Annals del periodisme Català*, gener-març, pp. 18-21, Barcelona.

- CAMPILLO, M. & CENTELLES, E. (1979); *La premsa a Barcelona 1936-1939*, La Gaya Ciència, Barcelona.
- CAMPO, Manuel J. (1975); «*Simplemente María*» y su repercusión entre los trabajadores, Avance, Barcelona.
- CAMPS, Victòria (1976); *Pragmática del lenguaje y filosofía analítica*, Península, Barcelona.
- CAPARRÓS LERA, José María (1976); *El cine de los años 70*, Ediciones Universidad de Navarra, Pamplona.
- (1978); *El cine político, visto después del franquismo*, Dopesa, Barcelona.
- CAPARRÓS LERA, J.M. & BIADU, R. (1978); *Petita història del cinema de la Generalitat*, Edicions Robrenyo, Mataró.
- CARDÚS I ROS, Salvador (1986); *Projecte d'investigació: Les polítiques culturals de les administracions públiques a Catalunya*, inèdit (últim volum del *Llibre Blanc de la Cultura a Catalunya*), Barcelona.
- CARNER, Jaume (1984); *La democràcia nacionalista de Catalunya*, La Magrana (Diputació de Barcelona, a cura d'Alfred Pérez-Bastardes) Barcelona.
- CARRERAS I SERRA, Lluís de (1987); *La ràdio i la televisió a Catalunya avui*, Edicions 62, Barcelona.
- CASASÚS, J.M. (1972); *Ideología y análisis de medios de comunicación*, Dopesa, (reedició: Mitre, Barcelona, 1985) Barcelona.
- (1974); «La gloria y la decadencia de las revistas satírico-humorísticas»: *Comunicación XXI*, núm. 17, juliol pp. 29-32, Madrid.
- (1983); «*Aspectes tipològics d'una nova ordenació hemerogràfica a Catalunya*»: *Anàlisi*, núm. 5, pp. 65-74.
- (1985); *La teoria del gènere periodístic informatiu i dels gènere periodístic interpretatiu en l'obra de Josep Pla*, Tesi doctoral, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Bellaterra.
- (1986); *Lliçons de periodisme de Josep Pla*, Destino, Barcelona.
- CASASÚS, J.M. & ROIG, Xavier (1981); *La premsa actual. Introducció als models de diari*, Edicions 62, Barcelona.
- CASTELLET, J.M. (1983); *Per un debat sobre la cultura a Catalunya*, Edicions 62, Barcelona.
- CASTELLÓ ROVIRA, Juan (1977); *La radio amordazada*, Sedmay, Madrid.
- CASTELLS, Andreu (1974); «La premsa actual. Panorama de Sabadell (1939-1974)» *Revista TS*, febrer.
- (1974); «La premsa actual. Publicacions periòdiques de Terrassa (1939-1974)»: *Revista "TS"*, febrer, Sabadell-Terrassa.
- CASTRILLO, Xavier (1974); «La publicitat cinematogràfica», *Perspectiva Social*, ICESB, 3 pp. 59-73, Barcelona.
- CECA (VV. AA) (1983); *Primeres jornades catalanes sobre comunicació audiovisual*, CECA, Barcelona.
- CEEP (1985); *Comunicació i informació a àrees rurals i de muntanya*, IV Curs d'Estiu d'Estudis Pirinencs. La Seu d'Urgell (Lleida).
- CEHI (Universitat de Barcelona) (1977); *Premsa clandestina i de l'exili (1939-1976). Inventari de la col·lecció del C.E.H.I.*, Centre d'Estudis Històrics Internacional, Universitat de Barcelona, Barcelona.
- CIEMEN, Cinquenes Jornades del (1981); *Ensenyament de la llengua i mitjans de comunicació social*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Nationalia VI), Montserrat (Barcelona).
- CINEMA 2002 (1978); *En torno al cine catalán: Cinema 2002*, núm. 38 monografia, abril.
- CINEMATÒGRAF, *Cinematògraf. Annals de la federació catalana de Cine-Clubs*, 4 números (de 1984 a 1987), Barcelona.
- CIRICI, A. (1977); *La estètica del franquismo*, Gili, Barcelona.

- CISQUELLA, G., ERVITI, J.L. & SOROLLA, L. (1977); *Diez años de represión cultural. La censura de libros durante la ley de Prensa*, Anagrama, Barcelona.
- CLARET SERRA, A. (1977); «La crisi dels diaris a Catalunya i la lluita per l'hegemonia en els mitjans d'informació»: *Nous Horitzons*, núm. 36, octubre, pp. 45-56, Barcelona.
- COLL-VINENT, Robert (1975); *La creació de un líder*, Dopesa, Barcelona.
- (1978); *Teoría y práctica de la documentación*, ATE, Barcelona.
- (1980); *Bancos de datos. Teoría de la tele documentación*, ATE, Barcelona.
- (1984); *Ciencia documental: principios y sistemas*, Mitre, Barcelona.
- COMA, JAVIER (1979); *Del gato Félix al gato Fritz. Historia de los cómics*, Gustavo Gili, Barcelona.
- COMUNICACIÓN XXI (1976); «Facultad de Ciencias de la Información, punto cero»: *Comunicación XXI*, núm. 25, monográfico, Madrid.
- CONESA, Teresa (1980); «La indústria cinematogràfica del pomo a Espanya»: *Anàlisi*, 2, desembre, pp 47-69, Bellaterra.
- CONGRÉS DE PERIODISTES CATALANS (1978); *Ponències al I Congrés de Periodistes Catalans*, Associació de la Premsa, edició policopiada, Barcelona.
- CONGRÉS DE CULTURA CATALANA (1978); *Manifest i documents del Congrés de Cultura Catalana*, coedició de nou editorials, Barcelona.
- CONGRÉS DE CULTURA CATALANA (1978); *Resolucions del Congrés de Cultura Catalana*, coedició de nou editorials, 3 volums, Barcelona.
- CONGRÉS DE LA PREMSA COMARCAL DE CATALUNYA (1981); *Llibre de les ponències i de les comunicacions*, Diputació provincial, edició policopiada, Barcelona.
- (1981); *Llibre del cens*, Diputació provincial, edició policopiada, Barcelona.
- CONGRESO NACIONAL DE COMUNICACIÓN HUMANA Y ECOLOGÍA (1972); *Comunicación y condición humana*, Romargraf, Barcelona.
- CONVERSES DE CINEMA A CATALUNYA (1981); *Converses de cinema a Catalunya. Ponències*, Institut del Cinema Català, edició multicopiada, Barcelona.
- (1981); *Converses de cinema a Catalunya. Conclusions*, Institut del Cinema Català, edició multicopiada, Barcelona.
- CORBELLA, Joan (1985); *Desenvolupament socio-econòmic i equipament de mitjans de comunicació a Catalunya: Anàlisi de les relacions existents a l'inici de la dècada dels 80*, Tesi de llicenciatura, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Barcelona.
- COROMINAS, Maria & LLINÉS, Monserrat, *La televisió a Catalunya*, Barcelona.
- COSTA, Francesc (1982); *La premsa a Mataró (1820-1980)*, Caixa d'Estalvis Layetana - Edicions R. Dalmau, Mataró.
- COSTA, Joan (1971); *La imagen y el impacto psicovisual*, Edicions Zeus, Barcelona.
- (1977); *La identidad visual en las comunicaciones de la empresa*, Edicions Club Master, Barcelona.
- (1977); *La imagen de la empresa. Métodos de comunicación integral*, Ibérica Europea de Ediciones, Barcelona.
- COSTA, Pere O. (1983); *Crisis y perspectivas de los sistemas públicos de televisión en la Europa Occidental*, Tesi doctoral, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Bellaterra.
- (1986); *La crisis de la televisión pública*, Paidós, Barcelona.
- COSTA, Pere O. & PÉREZ-TORNERO, J.M. (1981); «Prensa y autonomía: perspectivas de futuro»: VV. AA.; *Autonomía i mitjans de comunicació*, pp. 51-78, Barcelona.
- COSTA I FERNÁNDEZ, Ll. (1986); *Història de la premsa a la ciutat de Girona (1787-1939)*, Institut d'Estudis Gironins.
- CREXELL, Joan (1977); *Premsa catalana clandestina 1970-1977*, Barcelona.
- CUCURELLA, Santiago & IBORRA, Domènec (1987); *Juventut, llengua, comunicació. Els estudiants de Catalunya davant els mitjans de comunicació*, El Llamp, Barcelona.

- DELCLÓS, Tomàs (1980); «Cinema porno, una ocultació del llenguatge»: *Anàlisi*, 2, desembre pp. 71-80, Bellaterra.
- DÍAZ PLAJA, Guillermo (1930); *Una cultura del cinema*, La Revista, Barcelona.
- DIPUTACIÓ DE BARCELONA (1986); *Llibre del cens de la premsa local i comarcal 1985*, Diputació de Barcelona, Barcelona.
- (1987); *Cultura i comunicació a l'espai regional*, Servei de cultura de la Diputació de Barcelona, Barcelona. VV. AA. (1969); *Enciclopedia il·lustrada del cine*, Ed. Labor, 4 vols. Barcelona.
- (1973); «Televisión, Política, Economía»: *Revista del Instituto de Ciencias Sociales*, 22, monogràfic, Barcelona.
- (1978); «En torno al cine catalán»: *Cinema 2002*, d'abril, Barcelona.
- (1978); «El cinema a Catalunya (1896-1939)»: *L'Avenç*, (dossier) núm. 11, desembre, pp. 17-48, Barcelona.
- (1979); «Televisió i democràcia»: *Nous horitzons*, 50, febrer, pp. 41-66.
- (1980); «Televisió i autonomia a Catalunya»: *Taula de canvi*, núm. 21, maig-juny, pp. 5-41, Barcelona.
- (1981); *Autonomia i mitjans de comunicació*, Institut de Ciències Socials de la Diputació de Barcelona. (XVII Setmana d'Estudis Socials), Barcelona.
- (1982); «Cinema i història a l'Estat espanyol»: *L'Avenç*, núm. 45, gener, pp. 20-40, Barcelona.
- (1984); *Primeres Jornades de Mesocomunicació a Catalunya*, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Barcelona.
- (1985); *Primeres Jornades sobre Mesocomunicació a Catalunya*, UAB, Bellaterra.
- (1985); *La comunicació Internacional*, Mitre, Barcelona.
- (1987); *Història de la Catalunya Cinematogràfica Cinematògraf*, Federació Catalana de Cine-Clubs, (a cura de J. Romaguera) Barcelona.
- (1988); *Teleestel, Arreu, Orifloma, Canigó i Presència*, Diputació de Barcelona / Col·legi de Periodistes de Catalunya, Barcelona.
- D'ORS, Eugeni (1982); *Glossari*, Edicions 62, Barcelona.
- DURAN I VENTOSA, Lluís (1933); «L'aportació dels periodistes a la Renaixença Catalana»: *Annals del Periodisme Català*, any I, núm. 1, pp. 11-33.
- ESPINET I BURUNAT, Francesc (1986); «La premsa en les autobiografies catalanes del primer terç del segle XX»: TUÑÓN DE LARA, M. (director), *La premsa de los siglos XIX y XX*, Universidad del País Vasco, pp. 453-466, Bilbao.
- ESTEVE, J. (1933); «La prehistoria del cinema. Los comienzos de cine en Barcelona»: *Nuevo mundo*, número especial sobre cinema, novembre.
- ESTEVE, A.; «Emissores municipals: la ràdio que es pot tocar»: *Anàlisi*, núm. 5, pp. 121-128.
- ESTEVE PARDO, José (1981); «Las competencias de la Generalitat en materia de televisión» *Estudi jurídic de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya*, Generalitat de Catalunya / Universitat de Barcelona, Barcelona.
- EQUIPO TRES (1977); «Así es la radio en Barcelona»: *Gaceta ilustrada*, (2 gener), pp. 67-71, Barcelona.
- FÀBREGAS, Xavier (1979); *Iconologia de l'espectacle*, Edicions 62, (191), Barcelona.
- FANCELLI PARDO, A., GÓMEZ BADOSA, & M. GONZÁLEZ DE LA FUENTE, I, «Estructura de Televisió Espanyola» Parés, M. i altres, pp. 147-192.
- FANÉS, Félix (1976); «Cine catalán: una historia fragmentada»: *Comunicación XXI*, núm. 21, setembre, pp. 53-58.
- FAULI, Josep (1980); *Tele-Estel (1966-1970). Un restabliment frustrat de la premsa en català*, Tesi de llicenciatura, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Bellaterra.
- FERNÁNDEZ AREAL (1971); *El derecho a la información*, Editorial Juventud, Barcelona.
- (1971); *La ley de Prensa, a debate*, Plaza & Janés, Esplugues de Llobregat (Barcelona).
- (1971); *La libertad de Prensa en España*, Edicusa, Madrid.

- (1973); *El control de la prensa en España*, Guadiana de Publicaciones, Madrid.
- (1977); *Introducción al Derecho de la Información*, ATE, Barcelona.
- FERRATER MORA, J. (1935); *Cóctel de verdad*, Barcelona.
- FERRER I GIRONÉS, F. (1985); *La persecució política de la llengua catalana*, Edicions 62, Barcelona.
- FIGUERES, J.M. (1979); «La prensa catalana: 1966-1979»: *L'Avenç*, núm. 20, Barcelona.
- (1980); «La prensa catalana: 1966-1979»: *L'Avenç*, núm. 20, Barcelona.
- (1980); «Prensa en catalán: 500 títulos»: *Nuestro Tiempo*, núm. 317, noviembre, pp. 85-89, Pamplona.
- (1981); «*La Renaixença*», *diari de Catalunya (1881-1905)*, Rafael Dalmau, Barcelona.
- (1981); «Situació actual dels mitjans de comunicació de masses en llengua catalana al Principat de Catalunya»: *Nationalia*, IV, Publicacions de l'Abadia de Monserrat, pp. 39-78, Barcelona.
- (1986); «*El País* a Catalunya», Club Arnau de Vilanova, Barcelona.
- FONT, Domènec (1976); *Del azul al verde. El cine español durante el franquismo*, Avance, Barcelona.
- (1978); «Gestionar la Facultad de Barcelona. Entrevista con Miguel de Moragas»: *Comunicación XXI*, núm. 41-42, abril-setembre, pp. 5-6, Barcelona.
- FONTCUBERTA, Mar; «Nuevas formas de comunicación en el mundo del trabajo»: VIDAL BENEYTO, J. (ed.), pp. 483-494.
- (1980); *Estructura de la noticia periodística*, ATE, Barcelona.
- (1983); *La Ginocrítica*, Tesis doctoral, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Bellaterra.
- FONTCUBERTA, Mar & GÓMEZ MOMPART, J.L. (1983); *Alternativas en comunicación*, Mitre, Barcelona.
- FRANQUET, ROSA, (1986); *Història de la radiodifusió a Catalunya (Del naixement al franquisme)*, Edicions 62, Barcelona.
- FRANQUET, R. & PRADO, E. (1983); «Dossier: Història de la ràdio a Catalunya (1924-1982)»: *L'Avenç*, núm. 56, gener, pp. 37-57.
- PUNTES PUJOL, Maria Eulàlia (1981); *La informació documentada*, ATE, Barcelona.
- (1982); *Diàris de Barcelona*, Tesis doctoral, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Barcelona.
- FUNDACIÓ JAUME BOFILL (1986); *Llibre blanc de la cultura a Catalunya*, 16 vols. policopiats, Barcelona.
- FUSTER, Joan (1972); *Literatura catalana contemporània*, Curial, Barcelona.
- GABAS, R. (1980); *J. Habermas: Dominio técnico y comunidad lingüística*, Ariel, Barcelona.
- GALLEGO AYALA, Joana (1988); *Situación, función y perspectivas de la prensa diaria en España (1976-1986)*, Tesis doctoral, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, 2 vols., Bellaterra.
- GARCÍA, E. & SCHAAF, S.; «RTVE a Catalunya, avui»: PARÉS, M. et al. pp. 193-235.
- GARCÍA, Xavier (1982); *Ràdio Vilanova. Ressò del País. Testimoni d'un temps*, Vilanova i la Geltrú (Barcelona), Gran Penya.
- GARCÍA PONS, E. (1978); *Història de la premsa badalonesa 1868-1939*, Oficina Municipal de Premsa, Badalona.
- GARCÍA SEGUÍ, Alfons (1954); *Cuatro notas sobre el cine francés*, SEU, Barcelona.
- GARCÍA SOLER, Jordi (1976); *La Nova Cançó*, Edicions 62, Barcelona.
- GARRIGA, Antoni; «L'experiència de la TV en l'àmbit mesocomunicatiu. Bases per a una TV local a Espanya»: GARRIGA, Teodor, *Breu història de la Radiodifusió a Catalunya*, inèdit, s.d. Barcelona.
- GAZIEL (Agustí Calvet) (1971); *Història de «La Vanguardia», 1884-1936*, Edicions Catalanes de París, París.

- GELABERT, Fructuós (1941-42); *Aportación a la historia de la cinematografía española*, disset capítols publicats a *Primer Plano* entre 1941 i 1942.
- GENERALITAT DE CATALUNYA (1981); *Guia de la premsa de les comarques lleidatanes*, Conselleria de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- (1981); *Guia de la premsa local i comarcal* (Alt Penedès, Anoia, Bages, Baix Llobregat, Barcelonès, Berguedà, Garraf, Maresme, Osona, Vallès Occidental, Vallès Oriental), Conselleria de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- (1982); *Guia de la premsa local i comarcal* (Alt Camp, Baix Camp, Baix Ebre, Baix Penedès, Conca de Barberà, Montsià, Priorat, Ribera d'Ebre, Tarragonès, Terra Alta), Conselleria de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- (1982); *Guia de la premsa de les comarques gironines*, Conselleria de Cultura Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- (1984); *Llibre blanc de l'Electrònica i la Informàtica a Catalunya*, Departament d'Indústria i Energia de la Generalitat de Catalunya, pp. 228, Barcelona.
- (1984); *La Premsa a l'Escola (Primer Simposi Internacional)*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- (1984); *Memòria de Departament de Cultura (maig 1980-desembre 1982)*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- (1985); *Premsa i Educació (Segon Simposi Internacional): Premsa i Educació*, núm. 1 monogràfic, octubre, Barcelona.
- (1985); *Memòria del Departament de Cultura (gener-desembre 1983)*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- (1987); *Anuari de la premsa catalana, 1986*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya (edició a cura de Jaume Guillaumet), Barcelona.
- GIECC (Grup Interdependent d'Estudis comarcals de Catalunya), (1981); *Sondeig d'opinió sobre Ràdio Sant Boi*, edició policopiada, s.d, Barcelona.
- GIFREU, J. (1980); «La difusió de premsa diària i setmanal a Catalunya»: *Anàlisi*, núm. 1, juny, pp. 23-61, Bellaterra.
- (1982); *Estructura i polítiques de la comunicació a Catalunya. 1970-1980*, (Premsa, ràdio, televisió i cinema), Tesi doctoral, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Bellaterra.
- (1982); «La Generalitat de Catalunya i els mitjans de comunicació (competències, transferències, conflictes i expectatives)»: *Anàlisi*, núm. 5, Bellaterra.
- (1983); «Dossier: Els mitjans de comunicació a Catalunya, del franquisme a l'autonomia (1970-1980)»: *L'Avenc*, núm. 59, abril, pp. 41-71, Barcelona.
- (1983); *Sistema i Polítiques de la comunicació a Catalunya. (Premsa, ràdio, televisió i cinema, 1970-1980)*, *L'Avenc*, Barcelona.
- (1984); «La UNESCO i la fi de l'hegemonia dels EUA en el control mundial de la informació»: *Annals del Periodisme Català*, núm. 1, octubre-desembre, pp. 67-75, Barcelona.
- (dir.) (1986); *Comunicació, llengua i cultura a Catalunya, horitzó 1990*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
- (1986); *El debate internacional de la comunicación*, Ariel, Barcelona.
- (1986); «From communication policy to reconstruction of the cultural identity. A prospect for Catalonia»: *European Journal of Communication*, 1-4, pp. 463-476.
- (1987); «Cultura, comunicació i dependència»: Gifreu J. i altres; *Segones reflexions crítiques sobre la cultura catalana*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, pp. 9-30, Barcelona.
- (dir.) (1988); *La comunicació per cable a Catalunya*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
- GINER, Salvador (1979); *Sociedad masa: crítica del pensamiento conservador*, Península, Barcelona.

- GRAL, Eugeni; «Entorn els costos de la programació catalana»: VV. AA. *Autonomia i mitjans de comunicació*, pp. 119-126.
- GIVANEL I MAS, Joan (1920); «Publicacions periòdiques barceloneses escrites en llengua catalana des de 1879 a 1918»: *Bulletí de la Biblioteca de Catalunya*, any 5, pp. 83-102, Barcelona.
- (1931-1937); *Bibliografia catalana. Premsa*, Institució Patxot, vol. I, 1931; vol. 2, Barcelona.
- (1933); *Materials per a la bibliografia del a premsa barcelonesa (1881-1890)*, Publicacions de La Revista, Barcelona.
- GÓMEZ, M. & GONZÁLEZ, J.I. (1981); «Els mitjans de comunicació i el 23-F»: *Anàlisi*, núm. 4, pp. 66-90, Bellaterra.
- GÓMEZ MOMPART, J.L. (1982); *Los titulares en prensa*, Mitre, Barcelona.
- (1986); *Comunicació-participació i democràcia avançada*, inèdit, Terrassa.
- GÓMEZ MOMPART, J.L. & MARÍN OTTO, E. (1986); «La conformació històrica del discurs periodístic de masses a Catalunya al llarg del primer terç del segle XX» TUÑÓN DE LARA, M. (dir.), pp. 433-451.
- GOMIS SANAHUJA, Lorenzo (1974); *El medio media. La función política de la prensa*, Seminarios y Ediciones, Madrid.
- GONZÁLEZ CASANOVA, J.A. (1967); *El régimen político de la televisión*, Nova Terra, Barcelona.
- (1968); *Comunicación humana y comunicación política*, Tecnos, 276 pp., Madrid.
- GONZÁLEZ LÓPEZ, Palmira (1986); *Història del cinema a Catalunya*, Els llibres de la frontera, Barcelona.
- (1987); *Els anys daurats del cinema clàssic a Barcelona (1906-1923)*, Institut del Teatre / Edicions 62, 587 pp. Barcelona.
- GONZÁLEZ RUÍZ, Nicolás (dir.) (1953); *El periodismo. Teoría y práctica*, Noguer, Barcelona.
- GRAS, Rosa Victòria (1983); «L'ús del llenguatge als mitjans de comunicació audiovisual» CECA; *Primeres Jornades Catalanes sobre comunicació audiovisual* (10-12 octubre 1981) pp. 68-82, Barcelona.
- GRUP DE PROFESSIONALS DE RTVE A CATALUNYA (1980); *Informe per a una televisió nacional de Catalunya*, opuscle, abril, Barcelona.
- GUARDIOLA, Carles-Jordi (1980); *Per la llengua (Llengua i cultura als Països Catalans, 1939-1977)*, Edicions la Magrana, Barcelona.
- GUARNER, J.L. (1971); *30 años de cine en España*, Kairós, Barcelona.
- GUBERN, Romà (1965); *La televisión*, Bruguera, Barcelona.
- (1969); *Història del cine*, Lumen, 2 vols. Barcelona.
- (1972); *El lenguaje de los cómics*, Península, Barcelona.
- (1974); *Mensajes icónicos en la cultura de masas*, Lumen, Barcelona.
- (1974); *McCarthy contra Hollywood: la caza de brujas*, Anagrama, Barcelona.
- (1975); *Cine contemporáneo*, Salvat, Barcelona.
- (1977); *El cine sonoro en la II República (1929-1936)*, Lumen, Barcelona.
- (1977); *Comunicación y cultura de masas*, Península, Barcelona.
- (1979); «Notas sobre el cine clandestino en Catalunya bajo el franquismo»: VIDA BENITO, J. (ed.).
- (1980); *Régimen jurídico y función política de la censura cinematográfica bajo el franquismo*, Tesis doctoral, Facultat de Dret de la UAB, Bellaterra.
- (1981); *La censura. Función política y ordenamiento jurídico bajo el franquismo (1936-1975)*, Península, Barcelona.
- (1983); *Cien años de cine*, Bruguera, 2 vols. Barcelona.
- (1987); *El simio informatizado*, Fundesco, Madrid.
- (1987); *La mirada opulenta. Exploración de la iconosfera contemporánea*, Gili, Barcelona.
- GUBERN R. & FONT, D.; *Un cine para el cadalso. 40 años de censura cinematográfica en España*, Euros, (3a. ed.) Barcelona.

- GÜELL, Antoni Maria, CARNÉ, Antoni & MATEO, Josep M. (1984); *Estudi del subsector de les publicacions periòdiques —no diàries— d'àmbit general a Catalunya*, ESADE, inèdit, Barcelona.
- GÜELL, A.M. & REIXACH, M. (1975); «La producció editorial a les àrees lingüístiques restringides: el cas del català»: *Perspectiva Social*, núm. 12, monogràfic, Barcelona.
- GUILLAMET, J. (1975); *La nova premsa catalana*, Edicions 62, Barcelona.
- (1977); *La premsa de les comarques gironines*, Selecta, Barcelona.
- (1981); «Una visió històrica de la premsa comarcal»: *Arrel*, núm. 1, Diputació Provincial, abril-juny, pp. 2-17, Barcelona.
- (1982); «La difusió de la premsa comarcal a Catalunya»: *Anàlisi*, núm. 5, pp. 75-96.
- (1983); *La premsa comarcal. Un model català de periodisme popular*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- (1984); «Josep Pella i Forges, primer historiador del periodisme català»: *L'Avenç*, núm. 68, febrer.
- (1987); *La premsa a Catalunya*, Col·legi de Periodistes, Barcelona.
- (1988); *La premsa a Catalunya*, Diputació de Barcelona/Col·legi de Periodistes de Catalunya, Barcelona.
- GUTIÉRREZ GARCÍA, María E. (1987); *Los programas infantiles en la radio y televisión*, Tesis doctoral, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Bellaterra.
- HUERTAS, J.M. (1981); «La premsa comarcal: 44.378 exemplars/dia»: *Arrel*, núm. 1, abril-juny, pp. 22-31.
- (1982); «Cens de premsa local o comarcal no diària a Catalunya (1981)»: *Anàlisi*, núm. 6, pp. 79-90.
- IBÁÑEZ ESCOFET, Manuel (1971); *La corda fluixa*, Pòrtic, Barcelona.
- INSTITUT CATALÀ D'ANTROPOLOGIA (1983); *La problemàtica actual de la cultura popular a Catalunya*, (conjunt de ponències policopiades), Barcelona.
- INSTITUT DE CIÈNCIES SOCIALS (1963); *La premsa. Primera Semana Internacional de Prensa (Barcelona-Sitges, 1963)*, Diputació Provincial de Barcelona, Barcelona.
- (1967); *Educación, información y desarrollo*, Diputació Provincial de Barcelona, s/d (probablement 1967), 283 pp., Barcelona.
- (1967); *Información, Educación y Progreso Político*, Diputació Provincial de Barcelona, Barcelona.
- (1968); *Sociología de las Relaciones Públicas*, Diputació Provincial de Barcelona, 1968, Col. Ciencias Sociales-9, Barcelona.
- (1968); *Comunicación social e integración europea*, Diputació Provincial de Barcelona, Barcelona.
- (1970); *Información y sociedad actual*, Diputació Provincial de Barcelona, Barcelona.
- (1971); *Información y persona humana*, Diputació Provincial de Barcelona, Barcelona.
- (1972); *Información y movilidad social*, Diputació Provincial de Barcelona, Barcelona.
- (1973); *Televisión, política y economía*, Diputació Provincial de Barcelona, Barcelona.
- (1974); *La comunicación en la gran ciudad*, Diputació Provincial de Barcelona, Barcelona.
- (1975); *El empleo del tiempo libre*, Diputació de Barcelona, Barcelona.
- (1981); *Autonomía y medios de comunicación*, Diputació de Barcelona, Barcelona.
- (1982); *Información, poder y tecnología*, Diputació de Barcelona, Barcelona.
- (1983); *Información y política*, Diputació de Barcelona, Barcelona.
- INSTITUT DEL CINEMA CATALÀ (1980); *Política i acció cultural cinematogràfica catalana* Institut del Cinema Català, octubre 1980, folletó policopiat, Barcelona.
- IORT (1981); *Chequeo a la radio de Cataluña. Jornadas sobre radiodifusión 1980*: IORT, 159 pp. Barcelona.
- IORTV (1983); *Televisión directa por satélite*, Boixareu-Marcombo, Barcelona.

- INSTITUT DE SOCIOLINGÜÍSTICA CATALANA, *Informe sobre la presència relativa del català en tanques publicitàries*, Departament de Cultura, s/d, policopiat, Barcelona.
- JARDÍ, Enric (1966); *Tres diguem-ne desarrelats*, Selecta, Barcelona.
- JONES, Daniel E. (1986); «Evolució del consum de premsa diària i setmanal als Països catalans (1976-1984)»: *Trenta-vuit comarques*, núm. 4.
- JORNADAS NACIONALES DE RADIO (1975); *La radio medio de comunicación*, Diputació Provincial, Barcelona.
- (1977); *La radio es comunicación activa*, Diputació Provincial, Barcelona.
- JOSÉ I SOLSONA, Carles (1983); *El sector cinematogràfic a Catalunya: una aproximació quantitativa* (Volum I: *Exhibició*. Volum II: *Producció*), Edicions Alba, Barcelona.
- (1987); *Tendències de l'exhibició cinematogràfica a Catalunya*, ICC, Barcelona.
- JOSEPH I MAYOL, Miquel (1970); *La impremta del meu pare*, Edicions Pòrtic, Barcelona.
- LARRUELA, Enric (1985); *Les revistes infantils catalanes de 1939 ençà*, Edicions 62, Barcelona.
- L'AVENÇ (1982); «Cinema i història a l'Estat espanyol»: *L'Avenc*, núm. 45 (dossier), gener, pp. 20-42.
- LEDO ANDION, Margarita (1986); *Foto-xoc e xornalismo de crise*, Tesi doctoral, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Bellaterra.
- LÓPEZ DE MANTARAS, Ramón (1983); «La intel·ligència artificial: des dels orígens fins al futur»: *Ciència*, (31 octubre), pp. 16-24.
- LORENTE, Joan (1978); *Textos d'autors catalans sobre cinema*, Edicions Robrenyo, Barcelona.
- MAINAR, Rafael (1906); *El arte del periodista*, Sucesores de Manuel Soler Editores, Barcelona.
- MARAGALL, Joan (1960); *Obres completes*, Selecta, I, Barcelona.
- MARCÉ I PUIG, Francesc (1983); *Teoría y análisis de las imágenes*, Publicacions de la Universitat de Barcelona, Barcelona.
- MARÍ, Isidor (1983); «Registres i varietats de la llengua»: *Com ensenyar català als adults*, núm. 3, juny, pp. 27-39.
- MARÍN OTTO, Enrique (1982); «La historia de la prensa en el ámbito global de la historia de la comunicación social (propuesta para un enfoque de trabajo historiográfico de la prensa desde la perspectiva de la comunicación social)»: VV.AA. *Metodología de la historia de la prensa española*, Siglo XXI, pp. 318-324, Madrid.
- MARTÍ I JULIÀ, Domènec (1984); *Per Catalunya i altres textos*, La Magrana/Diputació de Barcelona, (a cura de Jaume Colomer), Barcelona.
- MARTÍ MARTÍ, Josep Maria (1982); *Les emissores comarcals de Catalunya*, IORTV, Barcelona.
- MARTÍ ROM, Josep Miquel (1978); «Breve historia acerca del cine marginal en el contexto catalán»: *Cinema 2002*, núm. 38, abril, pp. 56-60, Madrid.
- (1980); «La crisis del cine marginal»: *Cinema 2002*, núm. 61-62, abril, pp. 101-107, Madrid.
- MARTÍNEZ ALBERTOS, José Luis (1972); *La información en una sociedad industrial*, Tecnos, Madrid.
- MATEO, Rosario de (1985); *Periodismo empresarial: el consumo de la prensa escrita, análisis de caso*, Mitre, Barcelona.
- (1986); «El trabajo de la mujer en la empresa periodística»: DURÁN, M. A. & REY, J. A. *Literatura y vida cotidiana*, Servicio de Publicaciones Universidad de Zaragoza, pp. 373-389, Saragossa.
- MAZA, Josep Enric (1983); «L'impacte social de la informàtica»: *Ciència*, núm. 31, octubre, pp. 44-47.
- MIQUEL I VERGES, J.M. (1937); *La premsa catalana del vuit-cents*, Editorial Barcino, 1937, 2 vols. (Vol. 1, 1801-1874; vol. 2, 1875-1885), Barcelona.
- MIRALLES, J.M. & SOY, Antoni (1978); *Las telecomunicaciones y las actividades de servicios como factor de desarrollo regional*, CEP Institut Cerdà, inèdit, Barcelona.

- MIRALPEIX I BALLÚS, Concepció (1981); *La premsa de la ciutat de Vic al segle XIX*, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- MIRET I SOLÉ, M. Teresa (1983); *La premsa a Igualada (1808 ? - 1982)*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- MOIX, Ramon-Terenci (1968); *Introducció a la història del cinema*, Bruguera, Barcelona.
- (1970); *Los cómics, un arte del siglo XX*, Llibres de Sinera, Barcelona.
- MOIX, Llätzer & NAVARRO ARISA, J.J. (1984); *5 periodistes i el futur de Catalunya*, La Llar del Llibre, Barcelona.
- MOLINERO, César (1971); *La intervención del Estado en la prensa*, Dopesa, Barcelona.
- (1977); *La información y los derechos personales*, Editorial Dirosa, Barcelona.
- (1981); «El constitucional respeto a la persona»: *Anàlisi*, núm. 4, desembre pp. 53-64, Bellaterra.
- (1981); *Libertad de expresión privada*, ATE, Barcelona.
- MOLIST POL, Esteban (1966); *El «Diario de Barcelona» (1792-1963). Su historia, sus nombres y su proyección pública*, Editora Nacional, Madrid.
- MONCASI I SALVIA, Nativitat (1987); *La premsa a la ciutat de Balaguer (1862-1936)*, Departament de Cultura de la Generalitat, Barcelona.
- MONTERO SÁNCHEZ, María Dolores (1987); *Perfil de las instituciones y roles sociopolíticos en Cambio 16. Estudio sobre los medios de comunicación en la transición política española, 1975-1985*, Tesi doctoral, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Bellaterra.
- MORAGAS, Miquel de (1974); *Perspectiva semiòtica de la comunicació de masses*, Tesi doctoral, Facultat de Filosofia i Ciències de l'Educació de la UAB, Bellaterra.
- (1976); *Semiòtica y comunicación de masas*, Península, Barcelona.
- (1976); «Semiología y teoría de la comunicación de masas»: VV.AA.; *Epistemología de la comunicación*, Fernando Torres, València.
- (Ed.) (1979); *Sociología de la comunicación de masas-0*, Gili, 1979 (1), 1982 (2) i 1985 (3), 4 vols, Barcelona.
- (1979); «La propaganda política en España: de la Dictadura al Parlamento» MORAGAS, M. (ed.) *Sociología de la comunicación de masas*, pp. 451-474.
- (1980); «Crisis de la Prensa y cambio democrático»: *Información Comercial española*, novembre, pp. 24-31, Madrid.
- (1981); «Televisió i política comunicativa a Catalunya» VV.AA. *Autonomia i mitjans de comunicació*, pp. 93-106.
- (1982); *Teorías de la comunicación*, Gustavo Gili, Barcelona.
- (1982); «Comunicación de masas y tránsito político en España (1975-1980)»: *Comunicación y cultura*, núm. 7 pp. 151-174, Mèxic.
- (1982); «Medios de comunicación y cambio político en España: de la Dictadura al Parlamento»: MORAGAS, M. (ed.); *Sociología de la comunicación de masas*, 1982 (2a. ed.), pp. 558-583.
- (1983); «Paper de la recerca»: CECA, *Primeres jornades catalanes sobre comunicació àudio-visual* (10-12 / 10 / 1981), pp. 183-202, Barcelona.
- (1985); *Sociología de la comunicación de masas*, Gili, 4 vols., Barcelona.
- (1985); «Nacions, polítiques de comunicació i identitats culturals», ponència presentada al simposi «Catalunya i Québec: dues nacions, dos models de cultura», policopiat, Barcelona.
- (1986); «Nuevas tecnologías y medios de comunicación. Europa sur: desequilibrios teóricos y geográficos», *Telos*, núm. 7, pp. 62-83.
- (1987); «La comunicació local a Catalunya, espais de comunicació i participació democràtica»: Diputació de Barcelona, pp. 13-44.
- MORAGAS, M., de GIREU, J., MURCIANO M. & ABRIL, A. (1981); *Els mitjans de Comunicació a Catalunya*, documentació policopiada, Biblioteca de la Facultat de Ciències de la Informació, UAB, Bellaterra.

- MORAGAS, M. de, GONZÁLEZ, I. & GÓMEZ, M. (1983); *La comunicació rural a Catalunya*, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Bellaterra.
- MORAL I REIXACH, Sixte (1985); *La premsa en català a Vilanova i la Geltrú*, Institut d'Estudis Penedencs, Vilanova i la Geltrú.
- MORATÓ I GRAU, J. (1918); *Com és fet un diari*, Duran i Alsina, Barcelona.
- MORENO SARDÀ, Amparo (1982); «Problemas metodológicos de la historia de la prensa: aplicación de la informática al análisis de las publicaciones»: VV.AA.; *Metodología de la historia de la prensa española*, Siglo XXI, pp. 271-310. Madrid.
- (1984); *Las raíces históricas de la problemática actual de la comunicación social. Elementos para una historia de la comunicación social no-androcéntrica*, Tesis doctoral, Facultat de Filosofia i Lletres, Barcelona.
- (1986); *El arquetipo viril protagonista de la historia*, La Sal, Barcelona.
- (1988); *La otra «Política» de Aristóteles*, Icaria, Barcelona.
- MUNDO ELECTRÓNICO (1983); «Especial TV por satélite»: *Mundo Electrónico*, núm. 129, maig, Barcelona.
- MUNNÉ MATAMALA, Federico (1970); «Aspectos de la información como factor formativo en el proceso de la opinión pública»: *Información y sociedad actual*, Instituto de Ciencias Sociales, pp. 47-59, Barcelona.
- MUNSÓ CABÚS, J. (1978); *Apuntes para una historia de Radio Nacional de España en Barcelona*, Gabinete de Prensa de RTVE, Barcelona.
- i Altres (1980); *Breu història dels programes en català a RTVE*, RTVE, Barcelona.
- (1980); *40 años de radio, 1940-1980*, Edicions Picazo, Barcelona.
- MUNTANER PASCUAL, J.M.; «El nou medi radiofònic català»: *Anàlisi*, núm. 5, pp. 97-107, Bellaterra.
- MURCIANO, Marcial (1980); *Comunicación de masas, desarrollo y dependencia*, Tesis de llicenciatura, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Bellaterra.
- (1981); «El informe MacBride: la búsqueda imposible del consenso entre Norte/Sur y Este/Oeste»: *Anàlisi*, núm. 3, juliol 1981, pp. 109-119, Barcelona.
- (1982); «Nuevas demandas de investigación sobre comunicación internacional. Contexto teórico y político del Informe de MacBride»: MORAGAS, M. (ed.); *Sociología de la comunicación de masas*, pp. 361-3714 (2a. ed.).
- (1982); «Principals fonts documentals sobre els mitjans de comunicació a Catalunya (1976-1981)»: *Anàlisi*, núm. 6, pp. 91-120.
- (1985); «Estructura y política internacional de comunicación»: VV.AA.; *La comunicación internacional*, Mitre, pp. 7-50, Barcelona.
- (1985); «El debate sobre la circulación internacional de la comunicación»: MORAGAS, M. (ed.), pp. 100-124.
- NOGUÉS, Xavier (a cura de) (1949); *L'humor a la Barcelona del nou-cents*, Aymà, Barcelona.
- OLIVER, Joan, PAGÉS, Joan & PAGÉS, Pelai (1978); *La premsa clandestina (1939-1956). Propaganda y documentos antifascistas*, Planeta, Barcelona.
- ORTA I SAGALÉS, Josep (1979); *La premsa de Barcelona en les decisions de l'u de marg*, Tesis de llicenciatura, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Bellaterra.
- PALAU, Josep (1932); *El cinema soviètic*, Catalònia, Barcelona.
- PALOMERA I COSTA, Maria Mercè (1982); *Cent anys de premsa a Ripoll (1881-1980)*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- PARÉS, M., et al. (1981); *La televisió a la Catalunya autònoma*, Edicions 62, Barcelona.
- PARÉS I MAICAS, M.; «Els partits polítics i la televisió»: Parés, M. et al., pp. 237-317.
- (1981); «Televisió pública - televisió privada»: VV.AA.; *Autonomia i mitjans de comunicació*, pp. 113-118.
- (1984); *La ideologia regional de la premsa española (1966-1973)*, Edicions 62, Barcelona.

- PASSARELL, Jaume (1971); *La publicitat, diari català*, Pòrtic, Barcelona.
- PELLA I FORJAS, J. (1879); *Periodisme. Estudis històrics des de Catalunya*, La Renaixença, any IX, Barcelona.
- PÉREZ TORNERO, J.M. (1979); «La producció de premsa a Catalunya»: VV.AA.; *Catalunya, home i territori*, Blume - Publicacions de la Fundació Bofill, pp. 179-194, Barcelona.
- (1981); «Por una sociosemiótica de los discursos de la comunicación de masas»: *Anàlisi*, núm. 3, juliol, pp. 31-56, Bellaterra.
- (1982); *La semiótica de la publicidad*, Mitre, Barcelona.
- (1982); *La persuasión publicitaria. Elementos para el análisis discursivo de la publicidad*, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Tesi doctoral, Bellaterra.
- PÉREZ VILAR, R. (1930?); *El triomf de la ràdio a Catalunya*, Barcelona.
- PERICOT, Jordi (1987); *Servirse de la imagen. Un análisis pragmático de la imagen*, Ariel, Barcelona.
- PERNAU, Josep (1981); «Autonomía y medios de comunicación»: VV.AA.; *Autonomía i mitjans de comunicació*, Institut de Ciències Socials de la Diputació de Barcelona (XVII Setmana d'Estudis Socials), pp. 25-30, Barcelona.
- PICAS, Jaume (1976); *Cine en pedazos*, Gualba, Barcelona.
- PINILLA DE LAS HERAS, Esteve (1975); «Informe sobre la participació de la joventut catalana en els mitjans de comunicació de masses»: *Perspectiva Social*, núm. 6, pp. 55-115, Barcelona.
- PLA, Josep (1983); *El Quadern gris*, Destino, 2 Vols., Barcelona.
- PLA I ARXÉ, Ramon (1975); «L'Avenç (1881-1915): la modernització de la Renaixença»: *Els marges*, núm. 4 maig, pp. 25-38.
- PLANS, Marcel (1981); «Radio España Independiente, la "Pirenaica" entre el mito y la propaganda»: BASSETS, L. (ed.); *De las ondas rojas a las radios libres*, Gustavo Gili, pp. 114-130, Barcelona.
- PORTER, Miquel (1958); *La cinematografia catalana*, Moll, Barcelona.
- (1961); *Divagacions sobre el cinema*, Franciscalia, Barcelona.
- PORTER-MOIX, Miquel (1962); *Cinema. Final de trajecte i començament d'utopia*, DALMAU (ed.), pp. 93, Barcelona.
- (1977) (dir); *Cine en España, una guía informativa*, Edicions Edebé, Barcelona.
- PORTER-MOIX, M. ROS & VILELLA, M. Teresa (1969); *Història del cinema català*, Edicions Tàber, Barcelona.
- PRADO, Emili (1981); «El desenvolupament de les ràdios lliures a Espanya»: *Anàlisi*, núm.1, juny, pp. 155-167, Bellaterra.
- (1981); *Estructura de la informació radiofònica*, ATE, Barcelona.
- (1981); «La ràdio en un procés de reconstrucció nacional»: VV.AA.; *Autonomia i mitjans de comunicació*, pp. 131-134.
- (1981); «El movimiento por la libertad de emisión en España»: BASSETS, L. (ed.); *De las ondas rojas a las radios libres*, Gustavo Gili, pp. 237-255, Barcelona.
- (1982); *Las radios libres en Italia. Del esplendor a la crisis*, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Bellaterra.
- (1983); *Las radios libres. Teoría y práctica de un movimiento alternativo*, Mitre, Barcelona.
- PRAT CAROS, J. & GUBERN, R. (1979); *Las raíces del miedo. Antropología del cine de terror*, Tusquets, Barcelona.
- PRAT DE LA RIVA, Enric (1978); *La nacionalitat catalana*, Edicions 62, Barcelona.
- PRATS, Joan & CONTRERAS, Jesús (1982); *Les festes populars*, Els llibres de la frontera, Barcelona.
- PUBLICITAT (1935); (Cinquè Congrés Internacional de Publicitat), Barcelona.
- PUIG, Arnau (1979); *Sociologia de las formas*, Gili, Barcelona.
- PUIG I FERRATER, Joan (1973); *Servitud. Memòries d'un periodista*, Nova Terra, Barcelona.

- PUIG I PUJOL, Joan (1972); *86 anys de premsa local a Sabadell (1853-1938)*, Edicions Riutort, Sabadell.
- QUEROL I ROVIRA, Carles (1987); *Un segle de premsa a Sant Sadurn d'Anoia (1887-1987)*, Ajuntament, San Sadurn d'Anoia.
- QUESADA, Montse (1984); *La entrevista, obra creativa*, Mitre, Barcelona.
- (1986); *El periodismo de investigación en España*, Tesi doctoral, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Barcelona.
- (1987); *La investigación periodística*, Ariel, Barcelona.
- RÀDIO TELEVISIÓ CARDEDEU (1981); *Ràdio Televisió Cardedeu. Una tercera via a la Televisió*, Ràdio Televisió Cardedeu, edició policopiada, Cardedeu.
- RAGUÉ ARIAS, María José (1973); *Los movimientos Pop*, Salvat, Barcelona.
- RENAU I MANEN, Maria Dolors (1980); *Els inicis del llenguatge i la comunicació en l'infant*, Rosa Sensat / Edicions 62, Barcelona.
- RIBAS, Antoni (1973); *Los medios de comunicación social utilizados en una experiencia de propaganda*, Tesina final de carrera, Escola de Periodisme de l'Església, Barcelona.
- RIBAS, Maria Dolça (1971); *Els inicis de la fotografia a Catalunya*, Tesi de llicenciatura, Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona, Barcelona.
- RIBE, Maria Carme (1983); *La Revista (1915-1936). La seva estructura, el seu contingut*, Barcino, Barcelona.
- RIVIERE, Margarita (1977); *La moda: ¿comunicación o incomunicación?*, Gili, Barcelona.
- RODRÍGUEZ MÉNDEZ, J.M. (1971); *Los teledictos. La sociedad televisiva*, Estela, Barcelona.
- RODRIGO ALSINA, Miquel (1986); *Terrorismo y mass media*, Tesi doctoral, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Barcelona.
- ROMAGUERA, J. (ed.), *Catàleg de films disponibles, parlats-retolats en català*, Congrés de Cultura Catalana, 1977, folletó policopiat, (2a. ed.) Barcelona.
- ROSSELL I PUJOL, Josep A. (1987); *La premsa a Lleida*, Ajuntament, Lleida.
- ROVIRA I VIRGILI (1966); *Els corrents ideològics de la Renaixença Catalana*, Barcino, Barcelona.
- RTVE (1979); *Estudio sobre la programación del circuito catalano-balear*, Servicio de estudios de contenido de RTVE, edició policopiada, febrer, Madrid.
- (1979); *Informe sobre el circuito catalán de RTVE*, RTVE, edició policopiada, maig, Barcelona.
- RUBERT DE VENTÓS, Xavier (1969); *Teoría de la sensibilidad*, Edicions 62, 2 vols., Barcelona.
- RUIZ COLLANTES, Francisco (1986); *Semiótica del humorismo y la comicidad en la imaginaria periodística*, Tesi doctoral, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Barcelona.
- SALILLAS, José Manuel (1978); *50 años en las ondas. Historia de Radio Tarrasa*, Salillas, Terrassa.
- SALILLAS, José Manuel & RAFEL LLENA, Agustí (1980); *50 años de EAJ 15. Radio España en Barcelona*, Edicions Picazo, Barcelona.
- SANTS OLIVER, Miquel dels (1948); *Obras completas*, Selecta, Barcelona.
- SANTOS, Mateo (1937); *El cine bajo la svástica*, Ediciones Tierra y Libertad, Barcelona.
- SANVISENS MARFULL, Alejandro (1968); «Cibernética y comunicación»: Instituto de Ciencias sociales; *Sociología de las Relaciones Públicas*, pp. 47-104, Barcelona.
- SAPERAS, E. (1980); «Poder i mitjans de comunicació de masses: l'escola de Frankfurt»: *Anàlisi*, núm. 1 juny, pp. 139-154, Bellaterra.
- (1980); *Prognosi per una nova definició de la teoria de la comunicació. Crisi de la «mass communication research» i aplicacions de la pragmàtica dialògica a una teoria transdisciplinària de la comunicació*, Tesi doctoral, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Bellaterra.
- (1985); *La sociología de la comunicación de masas en los Estados Unidos*, Ariel, Barcelona.
- (1987); *Los efectos cognitivos de la comunicación de masas*, Ariel, Barcelona.
- SCHAAF, Sergi (1981); «El document audiovisual del 23-F»: *Anàlisi*, núm. 4 desembre, pp. 115-126, Bellaterra.

- (1981); «Questions sobre la futura televisió a Catalunya»: VV.AA.; *Autonomia i mitjans de comunicació*, pp. 107-112.
- SECANELLA, Petra Maria (1980); *El lid, fórmula inicial de la notícia*, ATE, Barcelona.
- SEGON CONGRÉS INTERNACIONAL DE LA LLENGUA CATALANA (1987); *Convocatòria, inauguració, clausura, conclusions, congressistes*, Barcelona.
- SERRA ESTRUCH, Josep (1969); *Cinema formatiu*, Nova Terra, Barcelona.
- SERRANO, Sebastià (1979); *Lingüística i qüestió nacional*, Tres i Quatre, València.
- (1980); *Signes, llengua i cultura*, Edicions 62, Barcelona.
- SIGUAN, Miguel (1956); «El cine y el espectador»: Id., *El cine, el amor y otros ensayos*, Editora Nacional, pp. 9-44, Barcelona.
- SIGUAN, M. et al. (1984); *Estudios sobre psicología del lenguaje infantil*, Pirámide, Madrid.
- II SIMPOSIO DE ESTUDIOS CINEMATOGRAFICOS (1977); Tema: *Cine de las nacionalidades en España*, 31-maig 4-juny, presidit per Miquel Porter-Moix, dirigit per Pedro-Luis Cano. Informe-Manifest a *Cinema 2002*, núm. 31, pp. 57-65.
- SISTACH, Manuel & MARTÍN, José M de, (1970); *La prensa periódica bergadana (1812-1969)*, Ediciones del Museo Municipal, Berga.
- SOLÀ, Lluís (1967); *¡Cu-Cut! (1902)*, Bruguera, Barcelona.
- (1967); *El Be Negre (1931-1936)*, Bruguera, Barcelona.
- (1968); *Papitu (1926-1937)*, Bruguera, Barcelona.
- SOLÀ, Lluís, *En Patufet (1904-1938)*, Bruguera, Barcelona.
- (1970); *L'Esquella de la Torratxa (1878-1939)*, Bruguera, Barcelona.
- (1971); *Xut! (1922-1936)*, Bruguera, Barcelona.
- (1973); *Un segle d'humor català*, Bruguera, Barcelona.
- (1978); *Història dels diaris en català. Barcelona 1879-1976*, EDHASA, Barcelona.
- STRUBELL, Miquel (1982); «El paper dels mitjans de comunicació en la normalització lingüística»: *Anàlisi*, núm. 5, maig, pp. 13-26, Bellaterra.
- (1983); «La Publicidad y las Autonomías»: *IP-Mark*, núm. 235, (18-10-83), pp. 31-43.
- SUBIRÀ, Joan (1982); *La premsa a Granollers*, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- SURRIBAS RIERA, J. (1916); *Els nostres periòdics. Notes crítico-bibliogràfiques de periòdics publicats en llengua catalana*, Barcelona.
- TARÍN-IGLESIAS, José (1959); *Periodismo de ayer y de hoy*, Imp. Emporium, Barcelona.
- TEJADA PALACIOS, Luis (1984); *Bases para la formulación de una política participativa en TV en Colombia*, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Tesi doctoral, Bellaterra.
- TERRADES BROSSA, Jaime (1968); «Las fuerzas políticas y sus medios informativos en Cataluña durante la Segunda República»: *Instituto de Ciencias Sociales*, pp. 73-107, Barcelona.
- TORRELLA, J. (1950); *El cine amateur español*, Centre Excursionista de Catalunya, Barcelona.
- TORRENT, J. (1969); *La premsa de Barcelona (1641-1967)*, Bruguera, Barcelona.
- TORRENT, J. et al. (1937); *La presse catalane depuis 1641 jusqu'à 1937*, Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- TORRENT, J. & TÀSIS, R. (1966); *Història de la premsa catalana*, Bruguera, 2 vols., Barcelona.
- TRIADÚ, J. (1978); *Una cultura sense llibertat*, Aymà, Barcelona.
- TRESSERRAS I GAJU, Joan Manuel (1986); «Els orígens de la societat (comunicació) de masses a Catalunya»: TUÑÓN DE LARA M. (dir), pp. 419-431.
- TRESSERRAS, J.M. & MARÍN, E. (1987); *El regne del subjecte. Per una teoria materialista de la comunicació social*, El Llamp, Barcelona.
- TUBAU, I. (1973); *De Tono a Perich. El chiste gráfico de la prensa española de la posguerra (1939-1969)*, Guadarrama, Madrid.
- (1980); «Play Boy en España: demasiado tarde, demasiado pronto»: *Anàlisi*, núm. 2, pp. 33-45, Bellaterra.

- (1982); *Teoría y práctica del periodismo cultural*, ATE, Barcelona.
- (1983); *Crítica cinematográfica española*, Edicions Universitat de Barcelona, Barcelona.
- TUNÓN SANMARTÍN, Amparo (1988); *Connotaciones culturales de la prensa de elite*, Tesis doctoral, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Bellaterra.
- UDINA, Ernest (1982); «Els gabinets d'informació: pràctica, teoria, el cas de Catalunya»; *Anàlisi*, núm. 5, pp. 129-135, Bellaterra.
- (1983); «Una política de comunicació local per Catalunya»; CECA; *Primeres jornades catalanes sobre comunicació àudio-visual*, (10-12 / 10 / 81), pp. 203-209, Barcelona.
- VALENTÍ I FIOU, Eduard (1973); *El primer modernismo literario catalán y sus fundamentos ideológicos*, Ariel, Barcelona.
- VALERA CASES, Augusto (1987); *El intérprete de música culta*, Tesis doctoral, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Barcelona.
- VALLS, Josep-Francesc (1986); *La jungla comunicativa. Empresa y medios de comunicación en España*, Ariel, Barcelona.
- VALLVERDÚ, Francesc (1968); *L'escriptor català i el problema de la llengua* Edicions 62, Barcelona.
- (1972); *El fet lingüístic com a fet social*, Edicions 62, Barcelona.
- (1972); *Ensayos sobre bilingüismo*, Ariel, Barcelona.
- (1979); *La normalització lingüística a Catalunya*, Laia, Barcelona.
- (1982); «Llengua i comunicació a Catalunya»; *Anàlisi* núm. 5, maig, pp. 27-38, Bellaterra.
- VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel (1963); *Informe sobre la información*, Fontanella, Barcelona.
- (1973); *El libro gris de Televisión española*, Ediciones 99, Madrid.
- (1975); *Las noticias y la información*, Salvat, Barcelona.
- (1980); *Historia y comunicación social*, Bruñera, Barcelona.
- VELÁZQUEZ, Teresa (1982); *El discurso televisivo desde la perspectiva de la lingüística textual*, Tesis de llicenciatura, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Bellaterra.
- VIGIL VÁZQUEZ, Manuel (1972); *El oficio de periodista. Noticia, información, crónica*, Dopesa, Barcelona.
- VILADOT, Albert (1987); *Nacionalisme i premsa clandestina (1939-1951)*, Curial, Barcelona.
- VILA-SAN-JUAN, Juan Felipe (1981); *La trastienda de TVE*, Plaza & Janés, Esplugues de Llobregat.
- VILCHES, Lorenzo (1982); *La lectura de la imagen*, Tesis doctoral, Facultat de Ciències de la Informació de la UAB, Bellaterra.
- (1983); *La lectura de la imagen*, Paidós, Barcelona.
- (1987); *Teoría de la imagen periodística*, Paidós, Barcelona.
- VIRGILI I SANROMÁ, J.P. (1982); *Tarragona i la seva premsa 1900-1980*, Caixa d'Estalvis, 2 vols., Tarragona.
- VOLTES BOU, Pedro (1956); *Barcelona en su prensa durante el siglo XX*, Barcelona.
- XAMMAR, Eugeni (1974); *Seixanta anys d'anar pel món*, Pòrtic, Barcelona.
- XIFRA, Jorge (1963); «Prensa y orientación política»; Instituto de Ciencias Sociales, *La prensa*, pp. 223-234.
- XIFRA HERAS, J. (1972); *La información. Análisis de una libertad frustrada*, Hispano Europea, Barcelona.
- ZÚÑIGA, Ángel, *Una historia del cine*, Destino, 2 vols., Barcelona.

Resum

Hom descriu l'evolució de la recerca comunicativa a Catalunya des de les primeres investigacions, al començament del segle xx, fins a l'actualitat. Malgrat que aquesta modalitat de la recerca social s'ha desenvolupat notablement en el decurs dels deu últims anys, Catalunya disposa d'una extensa varietat d'estudis sobre periodisme i comunicació, fins ara molt desconeguts, però que han fomentat la recerca actual. Com a grans línies de recerca es destaquen la història de la comunicació a Catalunya, l'estudi de l'estructura comunicativa, l'estudi de la vinculació existent entre els *mass media* i la reconstrucció cultural i nacional, la recerca teòrica i metodològica, l'estudi de la problemàtica internacional i la recerca aplicada.

Paraules clau: recerca comunicativa, Catalunya, història de la comunicació, estructura comunicativa, línia de recerca.

Nota biogràfica

Josep Gifreu és Doctor en Ciències de la Informació de la Universitat Autònoma de Barcelona (1982) i professor de Teoria de la Comunicació social al Departament de Periodisme, del qual és actualment director. Ha publicat, entre altres treballs, «*Sistema i polítiques de comunicació a Catalunya. 1970-1980*» (L'Avenç, Barcelona, 1983), «*Comunicació, llengua i cultura a Catalunya, horitzó 1990*» (Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1986), «*El debate internacional de la comunicación*» (Ariel, Barcelona, 1986).
